Kč 30,– 5782 PROSINEC 2021 *ROČNÍK 83*

ראש חדש ROŠ CHODEŠ

KISLEV
TEVET

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

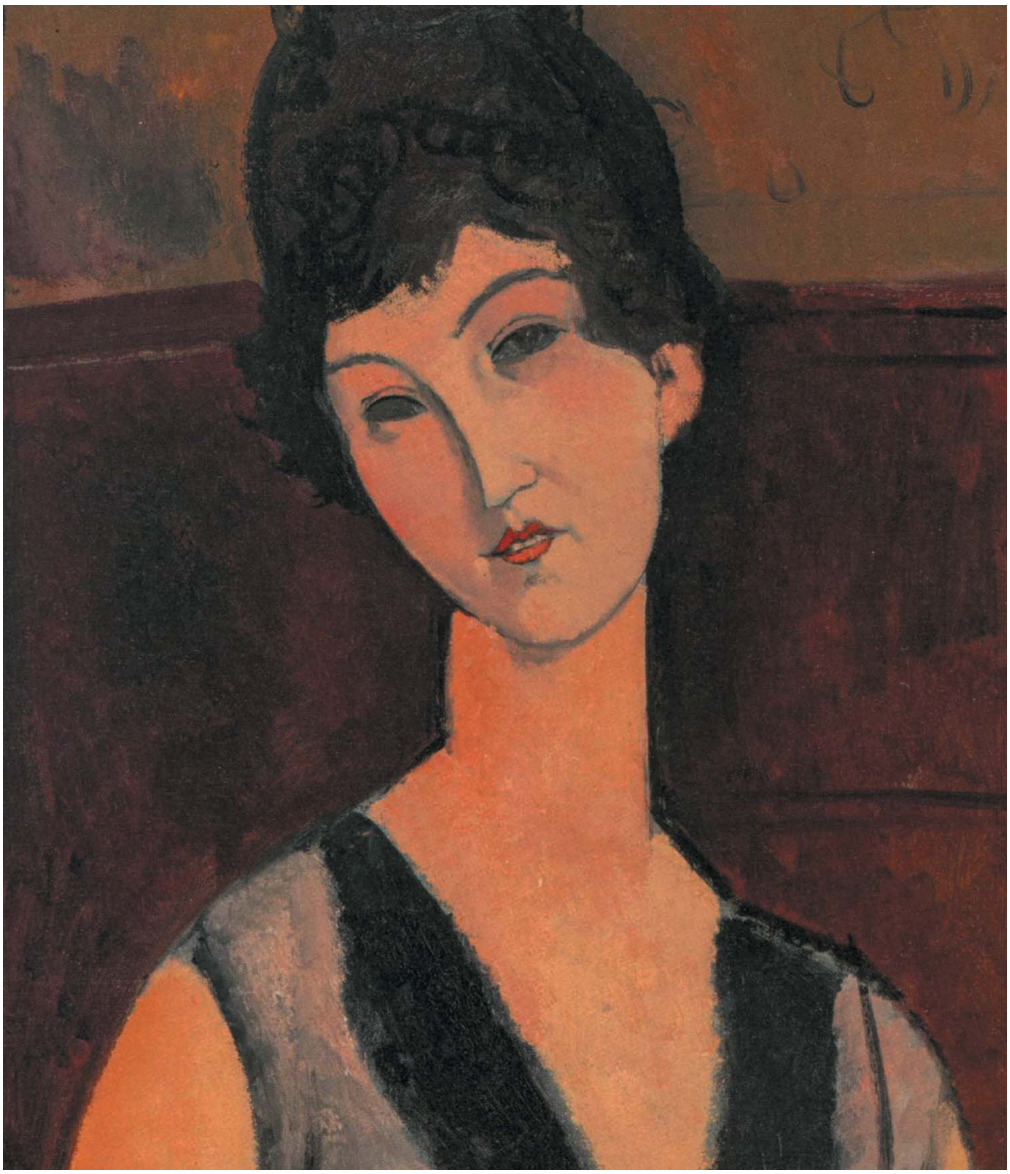

Amedeo Modigliani: *Krásná cukrářka*, 1916 (detail).
(K textu na stranách 14–15.)

CENTRUM HOLOKAUSTU

Jihomoravský kraj se zapojí do přípravy Dokumentačního centra holokaustu na Moravě. Memorandum o spolupráci podepsal hejtman Jan Grolich (KDU-ČSL) s ředitelem nadačního fondu, který za plánem stojí, Martinem Reinerem. Centrum má stát v Benešově ulici v Brně a přiblíží jak holokaust, tak dějiny moravských Židů obecně. Memorandum platí tři roky a neobsahuje konkrétní částku, kterou by kraj měl přispět, počítá se zhruba s půl milionem korun na provozní náklady. Příprava centra potrvá ještě řadu let, uvedl Martin Reiner. *čr*

KONŠPIRÁTOR ODSÚDENÝ

Koncom októbra 2021 vyniesol Najvyšší súd SR (NS SR) konečný verdikt v kauze Tibora Rostása, vydavateľa a šéfredaktora konšpiračného časopisu *Zem a Vek*. Predmetom žaloby bol Rostásom publikovaný antisemitský článok s titulom „Klin Židov medzi Slovanmi“. Zverejnenie článku viedlo k podaniu žaloby pre prečin hanobenia národa, rasy a presvedčenia v súbehu s prečinom podnecovania národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti. (Bližšie viď *Rch* z februára 2020.)

Široko medializované trestné stíhanie sa prvostupňovo skončilo 16. decembra 2019, keď samosudca Špecializovaného trestného súdu v Pezinku uznal Rostása vinného zo šírenia extrémistických materiálov a z hanobenia rasy a národa. Rostás dostal trest peňažnej pokuty 4000 eur, prípadne náhradný trest odňatia slobody vo výmere troch mesiacov. Odsúdený sa odvolal a odvolanie podal aj prokurátor, ktorému sa rozsudok javil ako nedostatočný.

Prípad sa dostal pred senát NS SR 26. októbra 2021, teda po takmer dvoch rokoch. Senát Najvyššieho súdu na verejnom zasadnutí zamietol odvolania oboch strán (obžalovaného aj prokurátora) proti verdiktu Špecializovaného trestného súdu a potvrdil pôvodný rozsudok z decembra 2019. Zástupca žalujúcej strany, prokurátor Úradu špeciálnej prokuratúry Tomáš Honz komentoval vynesený rozsudok slovami:

„Bol uznaný (Rostás) za vinného zo spáchania trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia s tým, že aj tento súd (NS SR) konštatoval, že Rostás svojím článkom v časopise *Zem a Vek* hanobil židovskú komunitu v Slovenskej republike, čím sa v podstate snažil vyvolať negatívne myšlienky, negatívne

AKTUALITY

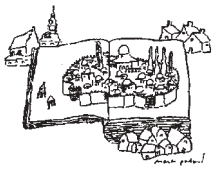

postoje voči tejto komunite, čo je v rámci slovenského trestného poriadku trestným činom.“

Rozhodnutie NS SR je právoplatné a nie je možné dožadovať sa jeho revízie na vyššej inštancii. Je však možné použiť mimoriadny opravný prostriedok, tzv. dovolanie. Túto možnosť avizoval advokát obvineného. Rostás sám vyhlásil, že súdom uložený peňažný trest nezaplatí a pôjde radšej na tri mesiace do väzenia.

jf

PŘEDPLATNÉ ROŠ CHODEŠ 2022

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

velice si vážíme Vašeho zájmu o časopis *Roš chodeš*. Pokud si měsíčník předplatíte, podpoříte naši snahu sledovat židovská témata v nejrozmanitějších oblastech v minulosti a současnosti. Rádi přivítáme Vaše připomínky či náměty

Předplatné pro ČR – klasické papírové vydání

■ Předplatné pro Českou republiku zajišťuje výhradně distribuční firma SEND. Předplatné časopisu si lze objednat (nebo obnovit) on-line na časopisovém portálu www.send.cz takto: vpravo nahoře zadáte do okénka „hledání“ Roš chodeš, naskočí Vám možnost objednání vyplněním formuláře.

Objednat si časopis lze v Sendu i telefonicky přes call centrum 225 985 225 (mobil 777 333 370) nebo zasláním e-mailu na adresu send@send.cz. Platit lze on-line kartou, převodem i složenkou, kterou distributor zasílá.

Předplatné pro ČR je **480 Kč** za rok; **240 Kč** za půl roku. Časopis je posílán v neprůhledné fólii.

Předplatné do zahraničí – klasické papírové vydání

■ Předplatné do zahraničí vyřizuje redakce *Roš chodeš*. Objednávky zasílejte laskavě na e-mailovou adresu: roschodes@sefer.cz.

■ Roční předplatné do **Evropy** stojí **800 Kč**. Pro úhradu ekvivalentu částky v EUR nebo v Kč je číslo účtu: **030031-1936511339/0800** (IBAN CZ14 0800 0300 3119 3651 1339; BIC GIBACZPX) u České spořitelny, a. s.; variabilní symbol: 122022; údaj příkazce: jméno předplatitele.

■ Roční předplatné do **zámoří** je **1000 Kč**. Pro úhradu ekvivalentu částky v USD je číslo účtu: 030031-1936511339/0800 (IBAN CZ14 0800 0300 3119 3651 1339; BIC GIBACZPX) u České spořitelny, a. s.; variabilní symbol: 122022; údaj příkazce: jméno předplatitele.

Předplatné pro zasílání Rch e-mailem ve formátu PDF

Objednávky zasílejte laskavě na e-mail roschodes@sefer.cz. Roční předplatné stojí **300 Kč**. Platební údaje: číslo účtu: 030031-1936511339/0800 u České spořitelny, a. s. (IBAN CZ14 0800 0300 3119 3651 1339; BIC GIBACZPX) u České spořitelny, a. s.; variabilní symbol: 122022; údaj příkazce: jméno předplatitele.

Vážené čtenářky, vážení čtenáři, děkujeme Vám, že jste během roku 2021 časopis Roš chodeš *odebírali. A budeme velmi rádi, pokud Váš zájem o náš měsíčník bude pokračovat i v roce 2022.*

Redakce

OBSAH

Cena NPÚ pro FŽO **3**
Komentář k Tóře **4–5**
Jednoduchá a moderní rozhovor o nové židovské kuchařce **6–7**
V Čenstochové po stopách dvou důležitých svědků holokaustu **8–10**
Irit Amiel: Básně **11**
Americký bizon Davida Mameta **12**
Radokové z Koloděj **13**
Výstava Amedea Modiglianiho ve vídeňské Albertině **14–15**
Vzpomínky Brigitte Eisenreichové na Paula Celana **15**
Židia v (slovenskej) politike **16**
Izrael: *K levnější energii* **17**
Výběr z českých médií **18**
Kalendárium **19**
Zprávy, kultura, inzerce **20–22**
Zprávy z obcí **23**
Zprávy ze světa **24**

Rejstřík **I–IV**

PATRIMONIUM PRO FUTURO

Cena NPÚ pro Federaci ŽO v ČR

Na důležitost památkové péče existují rozmanité názory, které často závisejí na

Synagoga v Polici, stav před obnovou.

tom, zda je dotyčný člověk nebo instituce k památce ve vztahu tak řečeno platonickém, tedy že pro ni a její záchranu horuje a agituje, ale konkrétně ho to nic nestojí, nebo zda ji vlastní či je nějakou jinou formou zavázán tuto ochranu a péči uskutečňovat a financovat nebo alespoň spolufinancovat. Ostatně i sám stát je často v podobné situaci, když na jedné straně vlastníkům ukládá, co, jak a kdy mají nebo musí s památkou udělat, a sám toho občas není schopen, protože na všechno prostě nemá. Ale i v případě ochrany a záchrany památek obecně platí, že když se chce, tak to jde, i když někdy ztěžka a složitě.

SMĚR I ORIENTACE

Nemusíme chodit ani moc daleko. Za minulých třicet let se na půdě Federace židovských obcí v ČR vícekrát vedla zásadní debata, v jaké míře mají být součástí rozpočtu výdaje spojené s památkami, zda tam vůbec patří. Časem se ti, kdo za daných poměrů považovali takové výdaje za nepřiměřený luxus, sjednotili pod heslem „dávejme peníze do lidí, a ne do kamene“. Někomu to zní možná sympaticky a rozumně, ale ve skutečnosti je to velká demagogie. Památky, které nám naši předchůdci předali a svěřili, nejsou žádná hromada kamení ani jiného materiálu. Představují pevnou půdu, na které stojíme, a ukazují směrem k budoucnosti, ve které bychom bez nich mohli ztratit směr i orientaci. Pro federaci i pro jednotlivé židovské obce je dobrým vysvědčením, že krátkozraký postoj směrem k památkám se nikdy nestal postojem většinovým a že v mezích možností bylo od pádu totality pro jejich záchranu vykonáno už hodně práce.

CENA PRO FŽO

Vedle velkých záchranných projektů, podporovaných EU i českým státem (například 10 hvězd), a údržby mnoha desítek hřbitovů je ze strany FŽO, především prostřednictvím Nadačního fondu Zecher, věnována pozornost i menším a občas i beznadějně zanedbaným nemovitým památkám, spojeným s židovskou historií. Za celkovou obnovu jedné z nich, unikátní venkovské synagogy, postavené roku 1759 ve stylu venkovského baroka v Polici u Jemnice (okres Třebíč), o které jsme toho v minulosti už hodně napsali, byla 9. listopadu letošního roku Federaci židovských obcí v ČR na slavnostním večeru v budově Nové scény Národního divadla udělena

Rekonstrukce interiéru. Foto Jiří Daníček.

cena Patrimonium pro futuro v kategorii obnova památky. Při obnově v letech 2012–2020 byla synagoga zbavena novodobých stavebních zásahů. Kromě záchrany samotné stavební substance stavby, která byla ohrožována zejména zvýšenou vlhkostí, byla v interiéru restaurována a z velké části rekonstruována výzdoba nástěnnými malbami a štukovým dekorem. Nález zbytků základu centrálního řečniště ve vrstvě historické podlahy umožnil její rekonstrukci, která je analogicky odvozena od podobných, jinde řídce zachovaných prvků. Podobně podle nálezů kamenných patek sloupů bylo při západní stěně interiéru možno rekonstruovat ženskou galerii v hodnověrné podobě blížící se původní.

EUROPA NOSTRA

Cenu Národního památkového ústavu Patrimonium pro futuro s podtitulem Společenské ocenění příkladů dobré praxe vyhlašuje a uděluje ústav od roku 2014 ve snaze zhodnotit a vyzdvihnout, co se v oblasti památkové péče podařilo, a ocenit ty, kteří se o úspěšné dílo přičinili. Za každý kraj mohou odborníci z NPÚ, garantující památkovou péči v jednotlivých regionech, vybrat zástupce, kteří se budou ucházet o ocenění v některé ze základních kategorií: obnova památky; restaurování; památková konverze; objev, nález roku; prezentace a popularizace; záchrana památky; příkladná správa a prezentace památkových objektů.

Do kategorie obnova památky policku synagogu nominoval Kraj Vysočina, jehož Národní památkový ústav v Telči měl nad obnovou památkový dohled, který podstatně přispěl k tomu, že se synagogu v Polici podařilo tak příkladně obnovit.

A tím možná ještě všechno nekončí. Národní památkový ústav doporučil obnovu poličské synagogy k nominaci na Evropské ceny za kulturní dědictví (ceny Europa Nostra, obdoby Patrimonia pro futurum v evropském měřítku) s odůvodněním, že „synagoga je součástí celého urbanistického komplexu Židovské ulice, vystavěné v letech 1723–1728, který se v Polici dochoval v téměř kompletním stavu. Zejména pro jedinečnost přesahuje její památková hodnota rámec střední Evropy.“

Federace ŽO děkuje všem, kdo se o úspěch, který přispívá k dobrému jménu židovské pospolitosti v ČR, zasloužili. A zve nejširší veřejnost (v příští sezoně) do Police (u Jemnice).

Synagoga po obnově.

jd

A JAAKOV ŽIL

(Paršat „Vajechi“)

Rabi Chajim ben Moše Eter klade ve svém komentáři k Tóře otázku, jak si vyložit souvislost a smysl toho, o čem náš praotec Jaakov hovořil s Josefem, když onemocněl a Josef se svými dvěma syny ho navštívil. *Jaakov řekl Josefovi: „Bůh Šadaj se mi ukázal v Luz v zemi Kenaan a požehnal mi. Pravil: Hleď, učiním tě plodným, rozmnožím tě a založím tě v obec národů, a tuto zemi dám tvému semeni po tobě do věčného držení!“* Když nato Jaakov mluví o svém rozhodnutí Josefovy syny adoptovat, souvisí to zřejmě s podílem budoucího Josefova potomstva na dědictví země Izraele. *Dva tvoji synové, kteří se ti narodili v zemi Micrajim, jsou moji, Efraim a Menaše mi budou jako Reuven a Šimon.* Vzápětí nato však Jaakov pokračuje, jako by vypadl z kontextu: *A já… Rachel mi zemřela na cestě při mém příchodu z Padan v zemi Kenaan nedaleko od Efraty a já ji tam pohřbil při cestě do Efraty, to je Bejt Lechem.“* Na to nedává přímou odpověď ani pokračování textu: *Tu Jisrael spatřil Josefovy syny a řekl: „Kdo je to?“ A Josef řekl: „To jsou mi synové, které mi zde dal Bůh!“, a on pravil: „Vezmi jej ke mně a já jim požehnám.“*

Rabi Chajim Eter ve svém komentáři Or Hachajim pro toto těžko vysvětlitelné vypadnutí z kontextu nalézá oporu ve dvou textech. Jednak ve středověkém výkladu Rašiho, a jednak ve starověkém proroctví o Rachel, oplakávající své ztracené děti. V prvním případě ho však zaráží, proč by se Jaakov Josefovi omlouval, že jeho matku nepohřbil na rodinném pohřebišti v Chevronu, a od něj nyní žádá, aby ho tam pohřbil, i když to znamená cestu mnoha dní. Přitom by jeho povzdychnutí „A já atd.“ dávalo smysl, kdyby o tom s Josefem mluvil už předtím, při jejich minulém setkání, když ho zapřísahal, aby ho pohřbil tam, a ne v Egyptě. Omluvou by naopak bylo zmíněné proroctví (Jirmejahu 31,14): *Tak pravil Hospodin: „Na výsosti je slyšen hlas, běda, pláč hořkosti, to Rachel oplakává své syny, a nedá se utěšit, protože nejsou!“*

Or Hachajim se přitom může opírat o midraš, že přestože ji Bůh prosí, *zadrž svůj hlas od pláče,* a slibuje jí, *že se její synové navrátí ze země nepřítele,* neutěšitelný nářek Rachel stoupá z jejího hrobu k nebesům nadále, protože viděla děti Izraele vlečené do zajetí, odkud se ani po staletích nevracejí. Výklad, že když už nikdo jiný, alespoň Rachel bude za ně orodovat, patří k pilířům židovské víry a tradice a nevztahuje se samozřejmě jen na kmeny Efraim a Menaše, ale na celý Izrael. Je-li to spojováno s Jaakovovou omluvou Josefovi, vycházel by ze stejného pramene jako prorok Jirmejahu, protože sám byl prorok a měl na mysli osud a smysl celého národa. A právě proto Josefovy syny přijal za své, a jestliže pohřbil Rachel při cestě do Efraty, a ne v jeskyni Machpela v Chevronu, udělal to s plným vědomím, co to znamená.

Po tomto setkání s Josefem, kdy požehnal jeho synům, Jaakov *svolal své syny a pravil: „Shromážděte se a já vám povím, co se vám přihodí v posledních dnech. Shromážděte se a slyšte, synové Jaakovovi, naslouchejte Jisraeli, svému otci!“* Rabínská exegeze je zajedno v tom, že se tato požehnání netýkala posledních dnů, protože od něj odstoupila Boží prozřetelnost. Samotná Tóra je komentuje tak, že nežehnal jedincům, Jaakovovým synům, nýbrž kmenům Izraele: *Všech kmenů Jisraele je dvanáct, a toto je, co jim řekl jejich otec, když jim každému žehnal dle jeho požehnání.*

Že nemluvil o posledních dnech, když od něj ustoupila Boží přítomnost, však neznamená, že by o posledních dnech nic nevěděl. Tomu nasvědčuje text, následující po doznání, že pohřbil Rachel při cestě do Efraty. Když dal Bůh stářím už slepému Jaakovovi spatřit Efraima a Menašeho, řekl: *dal mi spatřit i tvé sémě*, určuje tím kmenům Efraim a Menaše, které vzejdou z obou Josefových synů, zvláštní místo a dává jim zvláštní požehnání. *A Jisrael vztáhl pravici a položil ji na hlavu Efraima, toho mladšího, a levici na hlavu Menašeho, úmyslně zkřížil ruce, protože prvorozený je Menaše. A žehnaje Josefovi, pravil: „Ten Bůh, před jehož tváří chodívali mí otcové Avraham a Jicchak, Bůh, jenž je mým pastýřem od mých počátků až dodnes, ten anděl, jenž mne vykupuje ze všeho zla, nechť v mém jménu a ve jménu mých otců Avrahama a Jicchaka žehná těmto chlapcům a rozmnoží je jako ryby uvnitř té země!“*

Když se praotec Jaakov obrací k Josefovi a zapřísahá ho, aby jej pohřbil v Machpele, a ne v Egyptě, říká mu: *chci ležet se svými otci,* a když totéž přikazuje ostatním synům, nemluví jen o otcích, nýbrž o jeskyni, *kam pohřbili Avrahama a jeho manželku Sáru, kde pohřbili Jicchaka a jeho manželku Rivku, a kde jsem já pohřbil Leu.* Pro ně všechny včetně jeho samého tak platí totéž, co Bůh slíbil Avrahamovi, klid a mír po smrti, zatímco pro Rachel to neplatí, ta pokoj nenalézá a po zbytek dějin Izraele naříká pro své ztracené děti, přinejmenším pro ty, které mohla přivést na svět, kdyby nezemřela při porodu Benjamina. Proto mu, umírajíc, dala jméno *Ben oni*, syn mého zármutku, zatímco otec jej nazval *Synem pravice*. Před svou smrtí mu proto požehnal slovy: *vlk roztrhá, ráno sní kořist a navečer bude rozdělen lup*. Mluví o smrti a o tom, že to, co pohltí, se nakonec opět vrátí, a nazývá jej Synem pravice, protože v pravici vidí symbol jistoty, že zlo nakonec jenom slouží dobru jako levá ruka pravé.

Efraim K. Sidon

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

M. Chagall: Jaakov žehná Josefovým synům, 1931.

ŽENY JAKO VŮDKYNĚ

Šemot (2M 1,1–6,1)

Paraša na tento týden by se mohla jmenovat zrození vůdce. Sledujeme v ní Mošeho, kterého adoptovala faraonova dcera, jak dospívá v egyptského prince i jako mladíka, který si uvědomí, že patří k utlačovanému národu. Neváhá, a když je potřeba, zastane se lidí, již trpí; jedná, což je znak skutečného vůdce. Když k němu Hospodin promluví z hořícího keře a vyzve ho, aby vyvedl svůj lid z otroctví, váhá, ale nakonec se této úlohy ujme. To je klasické podání zrození hrdiny.

Pod tímto příběhem je ovšem jiný, stejně pozoruhodný příběh. Má hned šest hrdinek, šest statečných žen, bez nichž by žádný Moše neexistoval. Nejprve Jocheved, manželka Amrama a matka tří lidí, z nichž se stali velcí vůdci Izraelitů: Miriam, Arona a Mošeho. V době, kdy egyptské pronásledování vrcholilo, měla Jocheved odvahu porodit dítě, tři měsíce chlapce schovávat, vymyslet plán pro jeho záchranu a uskutečnit ho. O její odvaze a prozíravosti nelze pochybovat. Druhou hrdinkou je Miriam, Mošeho starší sestra. To ona dohlédla na děťátko, které plulo po řece, a navrhla faraonově dceři, aby ho vychovaly hebrejské ženy. Prokázala nesmírnou odvahu a duchapřítomnost.

Třetí a čtvrté ženy jsou porodní báby Šifra a Pua, které sabotovaly faraonův první pokus vyhladit Židy, neboť neuposlechly jeho rozkaz hebrejské chlapečky zabít. Je to první zaznamenaný případ, kdy judaismus vyjadřuje myšlenku, že existují příkazy, které nelze vykonat.

Pátou ženou je Cipora, Mošeho manželka. Ač byla dcera midjánského kněze, rozhodla se doprovázet Mošeho na jeho cestě do Egypta, i přesto, že jí při tom hrozila smrt. Sama obřezala jejich syna a zachránila tak Mošemu život.

A nakonec jsem si nechal faraonovu dceru. To ona měla odvahu zachránit hebrejské dítě a vychovat ho jako vlastní v tomtéž paláci, v němž její otec připravoval zkázu židovského národa. Lze si představit, že by dcery Hitlera, Eichmanna nebo Stalina dokázaly něco takového? V její jemně načrtnuté postavě cítíme hrdinství i ušlechtilost.

Všechny tyto ženy se staly vůdkyněmi nikoli proto, že zastávaly nějakou oficiální funkci (faraonova dcera dokonce navzdory svému postavení), ale pro svou odvahu a svědomí.

(*Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.*)

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách prosinec 2021/kislev/tevet 5782

Na bohoslužby je nutné se registrovat a doložit očkovací certifikát nebo PCR test ne starší než 72 hodin v den bohoslužby. Nadále je nutné nosit respirátory a dodržovat rozestupy dva metry.

Staronová synagoga

28. 11.	*neděle*	***erev Chanuka – rozsvícení 1. světla*** ▲
29. 11.	*pondělí*	***1. den Chanuka – rozsvícení 2. světla*** ▲▲
30. 11.	*úterý*	***2. den Chanuka – rozsvícení 3. světla*** ▲▲▲
1. 12.	*středa*	***3. den Chanuka – rozsvícení 4. světla*** ▲▲▲▲
2. 12.	*čtvrtek*	***4. den Chanuka – rozsvícení 5. světla*** ▲▲▲▲▲
3. 12.	*pátek*	***5. den Chanuka – rozsvícení 6. světla*** ▲▲▲▲▲▲
		začátek šabatu 15.44 hodin
4. 12.	sobota	***šabat 1. den Roš chodeš tevet – 6. den Chanuka***
		Mikec 1M 44,1–44,17
		mf: 4M 28,9–15; hf: Zach 2,14–4,7
		konec šabatu 16.57 hodin
		rozsvícení 7. světla ▲▲▲▲▲▲▲
5. 12.	*neděle*	***7. den Chanuka – rozsvícení 8. světla*** ▲▲▲▲▲▲▲▲
6. 12.	*pondělí*	***8. den Chanuka***
10. 12.	*pátek*	*začátek šabatu 15.42 hodin*
11. 12.	sobota	**Vajigaš** 1M 44,18–47,27
		hf: Ez 37,15–28
		konec šabatu 16.57 hodin
14. 12.	*úterý*	*půst 10. tevet* *6.07–16.42 hodin*
17. 12.	*pátek*	*začátek šabatu 15.42 hodin*
18. 12.	sobota	**Vajechi** 1M 47,28–50,26
		hf: 1Kr 2,1–12
		konec šabatu 16.57 hodin
24. 12.	*pátek*	*začátek šabatu 15.45 hodin*
25. 12.	sobota	**Šemot** 2M 1,1–6,1
		hf: Iz 27,6–28,13; 29,22–23
		konec šabatu 17.01 hodin
31. 12.	*pátek*	*začátek šabatu 15.51 hodin*
1. 1.	sobota	**Vaera** 2M 6,2–9,35
		hf: Ez 28,25–29,21
		konec šabatu 17.06 hodin

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin, mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin, sobotní mincha ve 13.30 hodin.

3. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.44 hodin
10. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.42 hodin
17. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.42 hodin
24. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.45 hodin
31. 12. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.51 hodin

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

Bejt Simcha

Kabalat šabat každý pátek od 17 hodin (Praha 1, Maiselova 18, 3. patro), nebo prostřednictvím on-line platformy Skype. Více informací na kehila@bejtsimcha.cz.

JEDNODUCHÁ A MODERNÍ

Rozhovor s A. Ernyeiovou a P. Šulcovou o nové židovské kuchařce

Andrea Ernyeiová *(nar. 1973 v Londýně) vystudovala Fakultu humanitních studií UK v Praze, v mládí žila v Izraeli, ve Francii a Velké Británii. Roku 2012 založila spolu se svou sestrou zpěvačkou Petrou palačinkárnu Galetka, čerpající především z bretaňské kuchyně. Absolvovala řadu kuchařských kurzů (mj. Chef's Master Class v restauraci Maze Gordona Ramsayho v Londýně), posléze vystudovala hotelovou školu, obor kuchař.*

Fotografka, politoložka (absolventka UK a ročního programu na Univerzitě v Haifě), kulturní manažerka a vedoucí JCC Prague (Židovského komunitního centra v Praze) **Pavlína Šulcová** *(nar. 1978 v Praze) je překvapivě také absolventkou střední hotelové školy. Díky mnohaletému studijnímu a pracovnímu pobytu v Izraeli, kam udělala aliju a kde působila mimo jiné jako zástupkyně ředitele Českého centra v Tel Avivu, zná velmi dobře tamní pestrou kuchyni.*

Společně sestavily židovskou kuchařku s názvem Nebojte se gefilte fiš.

Andreo, Pavlíno, proč jste se rozhodly sepsat a vydat židovskou kuchařku? A v čem se ta vaše liší od předchozích, které jsou dostupné v češtině? Je jich celkem hodně…

PŠ: Začalo to během covidu, kdy byly zavřené restaurace i košer jídelna na obci, lidé vařili doma, sháněli recepty, vyměňovali si je na facebookových skupinách, a my jsme v JCC uvedly s Andreou projekt j-deli. Andrea ještě připravovala na Zoomu vaření pro Lauderovy školy, což byly sice populární akce, ale konaly se pro uzavřenou skupinu a probíhaly v určitém čase, takže ne všichni je stíhali. Chtěla jsem, aby recepty byly dostupné komukoli a kdykoli. Pro JCC jsme připravily pět dílů on-line vaření, a to byl vlastně základ budoucí knihy. Na kuchařce jsme pak pracovaly od letošního jara, dokončily ji na podzim, včetně fotografování. A co se týče předchozích kuchařek: Myslíme si, že jich není dost, že jsou k dispozici překlady z polštiny a angličtiny, ale původní současná česká kuchařka tu chybí.

Sváteční židovská kuchařka od Aleny a Terezy Krekulových je původní, ale máte pravdu, vyšla před čtvrtstoletím a už není k dostání.

PŠ: No právě. Chtěly jsme, aby naše židovská kuchařka byla moderní, pro lidi, kteří sledují současné trendy, chtějí vařit zdravě, třeba nejedí maso, a aby i moderně vypadala. To znamená, aby jídla byla pěkně nafocená, aby byla přehledná, prostě v duchu současných kuchařských knih.

AE: Myslím, že existují židovské kuchařky, ale nejsou české, těch je hodně, například od Claudie Rodenové, od jeruzalémských kuchařů Yotama Ottolengiho a Samiho Tamimiho, z nich se recepty samozřejmě dají čerpat. Ale to jsou ohromně rozměrné knihy se spoustou textu, a než se člověk dostane k nějakému receptu, musí se prokousat spoustou historických informací nebo také anekdot a literárních ukázek. Což je sice zajímavé nebo zábavné, ale texty skoro převažují nad samotnými recepty. Chtěly jsme, aby naše kuchařka byla co nejjednodušší, „nejpřátelštější", a tak máme nekomplikovanou koncepci: ingredience, recept, obrázek hotového jídla.

Autorky na snímku Vojtěcha Brtnického, 2021.

Je tedy určena začátečníkům?

PŠ: V podstatě ano, ale nejen jim. Nemůžeme konkurovat objemným kuchařkám s 300 recepty, máme jich celkem asi 36, úplný základ židovské kuchyně. Ten lidi, kteří doma vaří košer, umějí. Řekla bych, že je vhodná pro ty, kteří židovskou kuchyni znají, vaří její recepty, ale chtějí si je nějak osvěžit nebo obměnit. A hlavně bude užitečná pro ty, kteří by židovskou kuchyni rádi poznali, nebo znají některé pokrmy, ale nikdy si je doma neuvařili. Ne každý si doma udělá gefilte fiš, ne každému postup vysvětlila máma nebo babička. My vlastně jen ukazujeme, že se není čeho bát – odtud i název knihy –, že židovská kuchyně stále žije a že si ta jídla může udělat každý. Je to první krok a můžeme na něj později navázat edicí pro pokročilejší kuchaře. V JCC plánujeme pořádat i kulinářské workshopy.

AE: Důležité jsou, myslím, i fotografie. Těžko vařit něco, když člověk neví, jak to má vypadat…

Dodržujete zásady košer kuchyně?

PŠ: Uvádíme základní informace o košer stravě, co se nejí a co se nemíchá, a vždy označujeme, zda jsou recepty masové, mléčné, nebo parve.

AE: Páteří knížky je židovský rok. Řídíme se ročními obdobími a současně židovskými svátky: začínáme na podzim, Novým rokem, pokračujeme zimou a Chanukou a tak dále. V rámci roku se vaří ze sezonních surovin, nemusí se shánět nic exotického, třeba teď na Chanuku hlavně brambory, olej, vejce… U pesachových jídel je uvedeno, že se připravují z macesové moučky a nekvašených surovin.

Odkud jste recepty čerpaly?

AE: Židovská kuchyně je trochu moje dětství, ale ne tak, jak se říká, že takhle vařila moje maminka, babička atd., ale je spojená s jídelnou v Maislovce. Když jsem byla malá, chodili jsme na šábesová jídla, na gefilte fiš, která se vždycky vykulila z konzervy, kterou posílali z Německa, na vajíčkové saláty při seuda šlišit ve Staronové synagoze.

A chutnala vám jako malé holce jídla typu gefilte fiš nebo šoulet?

AE: To si přesně v detailech nepamatuju, ale myslím, že celkem ano, a hlavně, že s jídlem se pojí zážitky. A když připomíná dětství, něco pěkného, nějaké lidi, tak i zpětně to jídlo chutná (a když ne, tak se na to asi zapomene…). Na obci jsme jedli spolu a židovská kuchyně se mi vžila jako společný zážitek – že se jí s kamarády, s rodinou. Pamatuju si, že jednu zimu jsem o jarních prázdninách pracovala v obecní kuchyni s paní Bienenfeldovou a bavilo mě to. Pak jsem už vařila sama a recepty sbírala, kde se dalo: z kuchařek, od známých, recepty jsem pak trochu měnila, přizpůsobovala… Chtěla bych ale zdůraznit, že v naší kuchařce jsou úplně základní recepty, které využívají dostupné suroviny, je to opravdu kuchařka pro domácí vaření,

které je velice chutné, i když je většinou náročné na čas.

Zařadily jste i méně známé recepty?
AE: Vložily jsme do ní i sefardské recepty. Aby si lidé uvědomili, že židovská kuchyně není jen aspik, husí sádlo, šoulet a tak dále, ale že to je i hummus, marocký salát, různé peprnější pokrmy. Máme tam hodně vegetariánských receptů, což, myslím, odpovídá jak košer stylu parve, tak lehčí moderní kuchyni. Ale šoulet v ní samozřejmě nechybí, i ten je už vlastně moderní – teď se tomu říká vaření z jednoho hrnce, pomalé vaření, vyrábějí se na to přístroje, jako je pomalý hrnec…

Ovlivnila vaše modifikace francouzská kuchyně?
AE: Určitě. Ale ovlivnila spíš techniku, ne přímo recepty samotné.

PŠ: Já jsem třeba nevěděla, že název šoulet je z francouzštiny – *chaud et lent*. K vybraným receptům máme krátký úvod a v něm jsou tyhle zajímavosti.

Najdou se v kuchařce i recepty z izraelské kuchyně?
PŠ: Jistě, jsou tam hummus, izraelský salát, babaganuš, burekas…

AE: Hummus zná určitě spousta lidí, ale otázka je, kolik si ho udělá doma. Mají pocit, že to je moc složité, ale to vůbec není pravda, stačí mít ingredience – cizrnu, tahinu, římský kmín, česnek…

A kdyby člověk hledal recept, jehož příprava netrvá dlouho?
PŠ: Salát. Nebo sekaná vajíčka s ředkvičkou… Ale to, že to trvá dlouho, je součástí tradice, je to podstata receptu a jeho kvality, to nejde změnit! Smyslem naší kuchařky nebylo židovskou kuchyni zrychlit nebo ošidit, ale zamyslet se nad jídly ze současného pohledu a podat jejich přípravu co nejpřehlednějším způsobem. Vycházely jsme z našeho video vaření, z pocitu že lidi během covidu víc vaří doma, a hlavně z toho, že židovská kuchyně je skvělá a zaslouží si popularizaci jako něco současného i moderního. Totéž se děje v Izraeli: jdeš do restaurace a můžeš si dát šoulet, jdeš na jídelní trh a můžeš si koupit domácí gefilte fiš…

Uvádíte vegetariánské alternativy?
PŠ: Někde ano: třeba husí nebo kachní sádlo lze nahradit olejem, místo drůbežích jatýrek lze dát lilek… Ale maso zůstává masem, nedáváme ke každému masitému pokrmu vegetariánskou alternativu, u některých jídel uvádíme parve recepty, vhodné i pro vegetariány.

Lze židovskou kuchyni srovnat s českou?
AE: V židovské samozřejmě chybí slanina, kterou se v české kuchyni špikuje maso; v židovské chybějí také omáčky, protože smetanu nelze kombinovat s masem. Hodně jídel je ale přejato z polské kuchyně. Naše fotografka je z Polska a spousta jídel jí připadala povědomá, a znala i spoustu názvů.

Jaké máte moučníky a polévky?
PŠ: Máme medový koláč, jablečný koláč se sněhovou čepicí a pesachový ořechový dort.

AE: Z polévek máme třeba krupnik, což je ze zeleniny, hub a krup, které se používají hodně i v tradiční české kuchyni – ale v ní samozřejmě spíš v kombinaci s vepřovými hody.

PŠ: A vývary: slepičí, zeleninový – buď s kreplachem, nebo s macesovými knedlíčky.

Máte nějaký méně obvyklý recept pro chanukové svátky?
AE: Máme několik variant latkes, bramborových placek, ze syrových brambor, z vařených brambor a také z cukety a fety s mátou. To je levantská varianta.

Které jídlo z kuchařky máte nejraději?
PŠ: Propašovala jsem do ní jeruzalémský kugl, který se připravuje z karamelizovaných nudlí. Nezní sice moc lákavě, ale je vynikající. Je to přesně to jídlo, o kterém bych si řekla, že si ho doma neudělám.

AE: Tohle jídlo představuje střet aškenázské a sefardské kuchyně: aškenázská je spíš sladká, sefardská si libuje v pálivých pokrmech. Karamelizované nudle jsou sladké, ale pak se zapečou a dá se do nich hodně pepře. Jsou opravdu moc dobré. Já mám ráda chalu, ta v kuchařce samozřejmě je, pak mám ráda sekaná játra, ta jsou v ní taky, burekasy, kreplach…

PŠ: Celkově se jedná o výběr jídel, která jsme si oblíbily, a tak doufáme, že budou chutnat i ostatním.

Alice Marxová

Kuchařku je možné do konce roku objednat přes Donio Plus (www.donio.cz; zde si lze objednat i kulinářský workshop), od prosince i na www.kosmas.cz. Pevná vazba, 92 stran. Dop. cena 400 Kč.

PLACIČKY Z CUKETY, FETY A BYLINEK

20 kusů – mléčné

Ingredience
1 větší cuketa
1 menší cibule nebo 1/2 velké cibule, jemně nakrájené
1 vejce
100 g fety
hrst nakrájených lístků máty
hrst nakrájeného kopru
1 až 2 lžíce hladké mouky
sůl a pepř
1 lžíce olivového oleje plus na smažení
kousky citronu na dozdobení

Postup
Nahrubo nastrouhejte cuketu do mísy. Lehce osolte, promíchejte a nechte odstát 10 minut. Poté z cukety vymačkejte přebytečnou vodu a přendejte ji do suché mísy.

Orestujte cibuli na troše olivového oleje, osolte a opepřete. Po 5 minutách odstavte. Nechte odpočinout a pak přidejte k cuketě. Přidejte vejce, fetu, nasekané bylinky a mouku. Podle chuti opepřete a promíchejte.

Na pánvi zahřejte olivový olej a po částech smažte placičky 2 až 3 minuty z každé strany.

MAROCKÝ SALÁT

8–10 porcí – parve

Ingredience
500 g mrkve, oloupané
šťáva z půlky citronu nebo pomeranče
pasta harissa
1/2 lžičky mletého římského kmínu
1/2 lžičky mletého koriandru
hladkolistá petrželka nebo koriandr, trs
olivový olej
sůl a pepř

Postup
Celé mrkve vložte do kastrolu, zalijte studenou vodou a asi 15 minut vařte při nízké teplotě. Slijte vodu, nechte mrkve vychladnout, nakrájejte na kolečka a dejte do mísy.

Zalijte šťávou z citronu, přidejte koření a harrisu podle chuti. Zakapejte olivovým olejem a nechte asi 30 minut uležet v chladu.

Salát podávejte posypaný čerstvými bylinkami.

Vybráno z knihy *Nebojte se gefilte fiš.*

IRIT AMIEL A SAMUEL WILLENBERG

V Čenstochové po stopách dvou důležitých svědků holokaustu

V polské Čenstochové, městě se dvěma sty tisíci obyvatel, ležícím v Malopolsku (administrativně však v Slezském vojvodství, 150 kilometrů vzdáleném

Známé poutní místo Jasná Hora. Foto archiv.

od Ostravy), jsem měl v ten podzimní den sraz se svým přítelem, polským spisovatelem Przemysławem Dakowiczem. Ten se ve svých knihách zabývá polskou historií 20. století. Jednoznačně rozhodl: „Musíš tady vidět židovské město, ze kterého vzešli Samuel Willenberg a Irit Amiel!“ Ano, známé poutní místo Jasná Hora se slavnou ikonou Panny Marie Čenstochovské, uváděné jako hlavní duchovní místo Polska, jsme nevynechali. Je nepřehlédnutelné, vévodí celé oblasti. Komunistický režim chtěl celému urbanismu místa dát svůj „rozhodující hlas“ a tak na zřetelné přímce od Jasné Hory, kterou představuje několikakilometrové korzo, postavil velkou fabriku s mohutným továrním komínem. Dnes na místě továrny stojí věznice (i s tím mohutným komínem) a tak čenstochovský intravilán představuje až surrealistické „spojité nádoby“.

Ulice bývalého čenstochovského ghetta Foto M. D..

PRÁZDNÁ MEZUZA

V části čenstochovského Starého Města se rozkládá bývalé židovské ghetto. Poměrně rozsáhlý labyrint ulic, domů s litinovými balkony a verandami, dvorů a dvorků, sklepů a proluk, průjezdů a průchodů. A je-li centrum města opravované, tady se zadrhl čas v oprýskaných omítkách a kočičích hlavách dláždění. Mnohé baráky jsou prázdné a vybydlené, občas mají vykopnuté dveře, v některých visí staré prádlo, trouchnivějící nábytek zarůstá na dvorcích slunečnicemi. Křiklavě barevné umělohmotné hračky, koloběžky a tříkolky jsou poházené v kopřivách. Jako kdyby nacistická likvidace ghetta proběhla teprve včera, tak je ta situace syrová a příkrá. Vítr ale dál mlátí kdesi za zdí uvolněným plechem, občas přeletí hejno holubů a projde stín podivného, ve tváři umazaného obyvatele. Na rohu ulic svraštělý hrbatý chlápek skládá lopatou fůru uhlí, na parapetu nad hlavou má odšroubovanou láhev vodky, co chvíli se zaklání a loká. V Targowé ulici, v domě s dvorem a úzkým průchodem, nacházíme v původních, červeně natřených dřevěných futrech vyhloubené místo, ve kterém bývala kdysi připevněná mezuza. Zůstalo tady jako tragický vryp i jizva, nebo spíš ještě jako prázdná vypáčená ústa, bezhlasně žalující, symbol tohoto místa.

FRAGMENTY ZDÍ ZNÍ

Židé se v Čenstochové usazovali od začátku 18. století. Jak píše Przemysław Burchard, v roce 1765 tam žilo 623 Židů. Židovská komunita se od počátku soustřeďovala kolem Staré tržnice, u níž byla v roce 1765 postavena Stará synagoga. O tři desetiletí později si Židé nedaleko města založili vlastní hřbitov. Vznikly židovské řemeslné školy, dílny a manufaktury. Na počátku 20. století žilo v Čenstochové už přes 12 tisíc židovských obyvatel. A jejich počet se postupně zvyšoval s průmyslovým rozvojem města a regionu. Na přelomu 19. a 20. století byla v ghettu také postavena Nová synagoga. Obě byly po nacistické okupaci vydrancovány. Stará synagoga byla srovnána se zemí a Nová zapálena. V roce 1954 byl na jejích základech a torzech stěn postaven hudební sál pro místní filharmonii. Ředitel místního kulturního centra, se kterým se ve

Dvory a dvorky, sklepy a proluky... Foto M. D.

městě potkáváme, nám tvrdí, že má někdy živý dojem, že tu fragmenty zdí zní dávnými synagogálními zpěvy.

SAMEK-KACAP

Je třeba vzpomenout, že v čenstochovském ghettu existoval čilý kulturní a společenský ruch. V roce 1887 tu existovala židovská tiskárna Samuela Kona, kde se tiskly noviny (týdeník *Izraelita*, *Židovský hlas*, *Hajn*). Vznikl tu sionistický časopis *Czenstochower Cajtung* a náklad 6000 výtisků měl týdeník *Dos Naje Wort*. Místo bylo také

Místo, kde byla kdysi připevněna mezuza. Foto Miloš Doležal.

důležitým centrem chasidismu. Zajímavostí je, že se tu vyráběly panenky, především v židovských firmách Hochermana, Rozenstajna a Sztajnfelda. V roce 1935 ve městě prosperovalo na 2638 řemeslných dílen, z nichž Židé

provozovali především ty textilní a kožedělné. Kromě toho zde existovalo 2930 obchodů a kvelbů, z nichž více než 50 procent patřilo Židům. Mezi válkami mohla židovská mládež navštěvovat jedenáct chederů a dvě měšťanské školy. Do jedné z nich chodil také Samuel Willenberg (1923–2016), přeživší svědek Treblinky a ve stáří pozoruhodný sochař, syn židovského profesora kreslení na čenstochovském gymnáziu. Po vypuknutí druhé světové války Samek bojoval v polské armádě a byl zraněn. Na podzim 1942 byl odtransportován do vyhlazovacího tábora Treblinka, kde mu těsně před uličkou vedoucí do plynové komory zachránil život jeho známý z předválečné Čenstochové – podařilo se mu „Kacapa“, jak Willenbergovi později přezdívali, umístit do čety, která se starala o fungování tábora. V srpnu 1943 se Willenberg zúčastnil ozbrojeného povstání v Treblince, díky kterému zhruba

Samuel Willenberg v polské uniformě. Foto archiv.

dvě stě vězňů uprchlo. Několik desítek z nich, včetně Willenberga a českého Žida Richarda Glazara, se dožilo konce války. Samuel Willenberg se v létě 1944 zúčastnil Varšavského povstání a za mimořádnou odvahu dostal po válce polské vyznamenání Virtuti Militari. V roce 1950 emigroval do Izraele, ale do Polska a Čenstochové se po roce 1989 pravidelně vracel – jako klíčový svědek. Napsal vzpomínkovou knihu *Vzpoura v Treblince* (česky 2013) a je autorem řady drobných figurálních plastik, chvějivě promačkaných a giacomettiovsky hnětených, ve kterých zhmotnil strašlivé prožitky, sekvence a vjemy z treblinského tábora.

Transport z čenstochovského nádraží směr Treblinka na podzim roku 1942. Foto archiv.

PAMĚŤ DLÁŽDĚNÍ

Pro čenstochovský umschlagplatz (seřadiště), který se nacházel na konci ulice Stražacké, v těsné blízkosti řeky Warty, navrhl Willenberg památník v podobě cihlové zdi s puklinou a z kolejnic složené Davidovy hvězdy. Nedaleko od tohoto pamětního místa, směrem k železničnímu nádraží, vede Fabryčná ulice (dnes Mielczarská), ve které Samek vyrůstal. Dnes je ulice podstatně změněná, mnohé domy chybějí, ale pár staletých stromů svědčí o její původní délce a životaplnosti. A pak kamenné dláždění, které na několika místech prokukuje tam, kde se odlamuje asfaltový povrch. Kostky jsou jako Braillovo písmo, hrbolaté a křivolace svědčící. Když se Samek v prvních hodinách svého uvržení do vyhlazovacího lágru znovu setkal se svým zachráncem, kamarádem z dětství a z jedné ulice, Alfredem Boehmem, měli chvíli na vybavení si dávných chvil: „Vzpomínali jsme na náš společný život v Čenstochové ve Fabryčné ulici, dlážděné velkými kostkami, na dvorek pana Roziewicze. V zimě jsme bruslili, v létě jezdili na kole. Vzpomínali jsme na továrnu na jehly a na to, jak jsme se vždycky ráno cestou do školy scházeli. On vodil sestru za ruku. A teď jsme spolu seděli uvnitř v baráku v Treblince. Jiný svět – hromady barevných hadrů na zemi, poházená pyžama, břitvy a zrcadla, vidličky, lžíce, šálky různých barev. Známky lidského obývání. Bylo to nepochopitelné.“

BŮH, KTERÝ SI ZACPAL UŠI

V dubnu 1941 vytvořili Němci v Čenstochové velké hlídané ghetto, které na jihu končilo právě tady, ve Fabryčné. A navezli do něj Židy z okolních měst. Celkem jich tu separovali na padesát tisíc. O rok později, v noci na 22. září 1942, tedy v den, který zrovna připadl na svátek Jom kipur, začali nacisté s vysídlováním celé čtvrti. Provedli selekci a ponechali pouze ty, kteří byli způsobilí k otrocké práci. Ostatní odvedli na rampu, odkud byli posláni v dobytčích vagonech do koncentračního tábora v Treblince. A tři tisíce Židů byly postříleny v ulicích a byly pohřbeny v hromadných hrobech. Likvidace ghetta trvala do 8. října a za tu dobu bylo do Treblinky vypraveno pět transportů. Jen zázrakem decimaci přežila tehdy jedenáctiletá Irit Amiel, která se v tomto

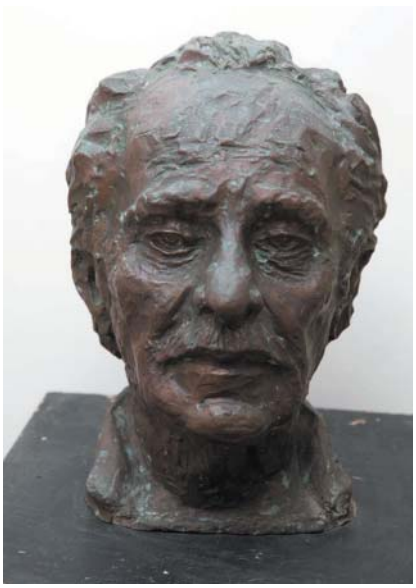

S. Willenberg: *Vlastní portrét*, bronz, 2002.

městě narodila jako Irena Librowiczová. Polsko-izraelská básnířka, spisovatelka a překladatelka, která zemřela na

začátku tohoto roku v izraelském městě Ramat Gan. Tehdy, na podzim 1942, se jí podařilo, lezouce po čtyřech, za střelby ukrajinských dozorců a za po-

S. Willenberg: *Otec a syn před plynovou komorou*, bronz, 2002.

moci podplaceného polského hlídače, prosoukat se mimo ghetto do podzem-

S. Willenberg: *Dívka z Varšavy*, bronz, 2002.

ní skrýše. Později, až do konce války, ji Poláci skrývali v různých venkovských úkrytech. V roce 1947 se Irena připojila k skupině mladých lidí, kterým se podařilo ilegálně emigrovat do tehdejší Palestiny, z jejíž části vznikl v roce 1948 Stát Izrael. V Izraeli se provdala a porodila dvě děti. Irit Amiel studovala historii a literaturu a debutovala až v roce 1994, polsky psanou básnickou sbírkou *Egzamin z zagłady*. Teprve v pozdních letech se jí „rozvázal jazyk“ (podobně i Willenberg začal modelovat své plastiky až jako stárnoucí muž) a byla schopna popsat to, na co slova dosud scházela. Autobiograficky, a přitom s jistým odstupem i se smyslem pro filmařský pohled: „Přestože jsem odešla z Polska do Izraele, jazyk mě následoval a stal se posledním pojítkem, spojujícím mě s dětstvím a se vším, co se v Polsku dělo. Člověk emigruje ze země, ale z jazyka se mu emigruje jen velice složitě.“ Její texty jsou také žalováním Boha,

S. W: *Flaschensortierungkomando*, bronz, 2002

který si zacpal uši před nářkem svého lidu, i obžalobou chování mnohých Poláků, kteří se místo pomoci k židovským sousedům otočili zády.

SLOVA VE VĚTRU

S polským spisovatelem Dakowiczem bloudíme čenstochovským ghettem. Przemek připomíná některé básnířčiny texty a na rohu Starého rynku ukazuje místo, kde se Irena-Irit skrývala pod střechou v úkrytu, který vybudoval její otec. Na průčelí rohového domu číslo 24 si všímáme tabulky, která upozorňuje na jiný příběh: „Dne 22. září 1942 při likvidaci ghetta a transportu jeho obyvatel do Treblinky ukryl Hersz Frajman ve sklepě této budovy 27 členů své rodiny. Sám zůstal venku, aby jim poskytl jídlo. Po 23 dnech je zavedl do nově vzniklého malého ghetta, díky kterému většina z nich přežila holokaust.“ Prolézáme domem a po chví-

S. W: *Homage to Ruth Dorfman*, bronz, 2001.

li na nás z balkonu volá stará žena, co si přejeme. Když pochopí, mírně se nakloní přes zábradlí a začne vyprávět. „Ano, trochu si to vše pamatuji. Jedna dívka byla ukrytá pod prkny ve sklepě, kde měla vyhrabanou jámu... a nenašli ji. Přežila, a když se sem vrátila, to bylo před několika lety, povídala mi o tom. Při první likvidaci ghetta se tam schovalo dokonce třicet Židů,“ vypráví a slova jí bere silný vítr. Pak rozumím ještě jedné její větě „podívejte se, ten sklep je malinký…“ a slovům „bydlím

S. W: *Odnášení mrtvých těl*, bronz, 2001.

tu stále s nimi...“. Další její vyprávění již odnáší prudký závan vichru kamsi do nenávratna, jako podzimní listí.

Miloš Doležal

Irit Amiel
BÁSNĚ

Foto archiv.

ZACHYTIT DĚTSTVÍ

Na honěnou hráli jsme si v ulici
Berka Joselewiče
V Katedrální na schovávanou
A pak se tam malá Marylka
ukryla
ve sklepě mezi pytli brambor
a uhlí
kde ji na konec zastřelil postarší
Němec
Do Zemanské mě jednou rodiče
vzali na five o'clock
a v bordó sametových šatech jsem
tančila sólo
Viděla jsem, jak se mezi kopci
třepotal motýl
Potom už nebyli žádní motýli ani
žádné kopce
V zimě v zasněžené 3. aleji jsme
sjížděli z kopce na sáňkách
V kině Luna na rohu aleje
Svobody a 3. aleje
sledovali jsme božskou Shirley
Templeovou
V sadech na Krátké četli jsme
Promlouvají věky
ale nic nám neřekli a trvaly velmi
krátce
Ve Strážnické jsme se bavili v září
ohňů
V bunkru v Garnčarské visel na
zdi obrázek
Starý medvěd tvrdě spí
My ho nevzbudíme
protože se ho bojíme
Až se vzbudí, tak nás sní
Ale on se vzbudil a sežral
Na dvoře Starého rynku 24
v předvečer akce
tančili jsme *kolečko se točí a stále*
se točí
vesele kolkolem Lucek se točí
A nazítří ulicí Prostou šel Lucek
spolu
se všemi rovnou do vagónů
A konec Tečka

MŮJ OTEC

Na svou poslední cestu
si můj otec vzal lyžařské boty.
Myslel si, že v lyžařských botách
bude životaschopnější.
Můj otec udělal hořkou chybu.
Na hoře, na kterou vylezl,
nepotřebujete lyžařské boty.

Na tuto horu vyšplháte
bosý a spálený.

ZÁKONY GENETIKY

Moje chromá babička byla
shozena ze schodů
z bytu, kde zůstala sama,
protože její syn v noci utekl
do života.
Pak ji odvezli autem na nádraží
a nikdo na světě neví, zda ji
zastřelili
na místě, či ji neušetřili
cesty v zavápněném vagóně.

Ale já, její přeživší vnučka,
chodím po světě a nosím
na ramenou
po léta tíhu jejích obrovských
prsou, která
jsem po ní zdědila zákonem
genetiky.

SYLWIA (září 1942)

Je mi jedenáct let, stojím u okna
opatrně schovaná za závěsem
a pozoruji šedou obnošenou vlnu
lidí
táhnoucí se ulicí
a mezi nimi Ona – šestiletá
Sylwia v modrých sametových
šatech
s bílým námořnickým límečkem
s hlavou ozlacenou kudrnatými
loknami
jak malá Shirley Temple z filmu
Jde po ulici a pláče
a volá maminku
a matka, také schovaná
za závěsem v okně
zacpává si pěstmi oči a uši aby
neslyšela
aby neodpověděla,
aby k ní neseběhla
Chce tak strašně žít
tak jde zlatovlasá Sylwia sama
tou nenávratnou cestou a jen
zvuk jejího hlasu a pláče
pulzuje v mé krvi a až do konce
se mnou zůstane

FILM

Před plátnem na kterém běžel film
Šoa
jsem poprvé všemi smysly
nahlédla, jak umírala moje matka
Uměla jsem s ní vlézt do vlaku
někdy ve snu s ní ještě drkotat
vagonem
Ale nikdy jsem nemohla vystoupit
v Treblince
Všechno bylo definitivní,
ale zamlžené
Ale teprve v klimatizovaném
tmavém sále
telavivského muzea za horkého
izraelského dne
byla jsem náhle s ní v té troubě
A ona nahá a oholená seděla
schoulená
ve své a cizí kaluži výkalů a krve
Čekala ve frontě do plynové
komory
aby tam šíleně škrábala po stěnách
a jako raněné zvíře zarývala drápy
do zdi za divokého
lovu po posledním nádechu
kyslíku a vdechu cyklonu
nacpaná v přízračném spletenci
lidských těl
s vědomím, že odtud už nevyjde
A tak jsem chtěla
aby věděla
že ji tolik miluji
a že zestárnu

Ze sbírky Wdychač gleboko (2002)
přeložil Miloš Doležal.

AMERICKÝ BIZON

O inscenaci hry Davida Mameta v Činoherním klubu

Kdykoli se někdo v rozhovorech zeptá Davida Mameta (1947), proč se stal dramatikem, napsal tu či onu hru nebo se v textu zabývá nějakou problematikou, odpoví vždy něco v duchu: Nevím, asi jsem se nudil, něco mě z lenosti svědilo na duši, tak jsem to musel poškrábat tématy, s nimiž si nevím rady. Nepřímou parafrázi lze vztáhnout jak na Mameta samotného, tak na jeho publikum, u něhož dramatikovy hry již mnohokrát vyvolaly skandál.

Zmiňme jeho asi nejkontroverznější hru *Oleanna* z roku 1992, v níž studentka za diskutabilních okolností obviní ze sexuálního obtěžování svého vysokoškolského profesora, a on kvůli tomu přijde o možnost získat definitivu. Z vlastních zkušeností z firmy, kde kdysi pracoval, vychází Mametův pravděpodobně nejznámější text *Glengarry Glen Ross* (česky pod názvem *Konkurenti*), za nějž dramatik v roce 1984 získal Pulitzerovu cenu. Partička realitních makléřů v něm beze studu diskutuje o tom, jak co nejefektivněji okrást své klienty, a současně si v rámci hierarchie firmy všichni jdou po krku (slavná je rovněž stejnojmenná filmová adaptace této hry).

MAMETOVSKÉ DIALOGY

David Mamet pochází z Chicaga, kde se roku 1947 narodil v židovské rodině Julie a Bernarda Mametových; předci jeho otce pocházejí z Polska. Spolu s Woodym Allenem patří k nejproslulejším americkým dramatikům a filmovým i divadelním režisérům židovského původu. Jedna z jeho autorských předností spočívá ve svérázných dialozích, a to natolik, že mezi americkými scenáristy se pro popis konkrétního druhu vyjadřování postav ujal termín mametovština (*mametspeak*). Nalezneme u něj málo osudových monologů nebo konverzací, v nichž postavy reagují na každé slovo a větu v rámci celkového autorského záměru. Podle Mameta je tohle sice pěkné, ale leckdy to vede k nelogickým vypravěčským krokům a snaze hledat krásu i tam, kde smysl věci spočívá v její ošklivosti. A tak lidé v jeho textech mluví vulgárně, úsečně a bez přílišného rozmyslu, navzájem si domýšlejí, co asi chtěl ten druhý říct, skáčou si do řeči… A nakonec se smysl jejich sdělení skrývá v komunikaci za slovy samotnými, tedy ve fyzické a emocionální komunikaci herců představujících postavy.

Mamet je autor „analyticky upřímný“, ne bezdůvodně vulgární v přílišné snaze šokovat, ale odměřeně pozorný ke společenským problémům, které jsou leckdy i dnes, čtyřicet let po vydání jeho nejznámějších děl, stále významné. Spoluzaložil několik hereckých škol a amerických divadelních souborů, mezi nimiž je i světově známá Atlantic Theater Company, získal Pulitzerovu cenu, cenu Laurence Oliviera a Tony. V současné době učí

Martin Fnger, Ondřej Sokol, Václav Šanda ve hře *Americký bizon*. Foto Pavel Nesvadba.

psaní na řadě škol a kromě toho se stále věnuje vlastní tvorbě. V repertoáru má i témata židovská: napsal román o Leu Frankovi (židovském řediteli továrny, jenž byl v Atlantě křivě obviněn z vraždy své mladičké zaměstnankyně a roku 1915 zlynčován) a s rabínem L. Kushnerem vydal komentáře k týdenním čtení Tóry. Naposledy uvedl v Londýně svou hru *Bitter Wheat* (Hořká pšenice) o sexuálním násilí v Hollywoodu s Johnem Malkovichem v hlavní roli.

AMERICKÝ BIZON

Samotný *Americký bizon* pochází ze sedmdesátých let, patří tedy k jeho ranějším a méně známým dílům. U nás je ale právě tato hra inscenovaná nejčastěji a vykazuje všechny znaky Mametových slavnějších textů.

Vypráví příběh tří mužů z amerického maloměsta: Dona, majitele dost možná ilegální zastavárny, Bobbyho, mladíka závislého na drogách, a Teache, floutka, jenž se částečně živí hazardními hrami. Děj se točí se kolem mince Amerického bizona, kterou Don komusi prodal, ale poté dostal pocit, že možná pod skutečnou cenou. A tak se posléze s kolegy rozhodnou ji ukrást…

V pražském Činoherním klubu byla hra uvedena již v roce 2006 v režii i překladu textu Ondřeje Sokola a v hlavních rolích s Petrem Nárožným, Michalem Pavlatou a Markem Taclíkem. Šest let po derniéře, v roce 2015, se Sokol rozhodl, že ji uvede znovu v jiném provedení a že si sám jednu z postav zahraje (do hlavních rolí obsadil ještě Martina Fingera a Václava Šandu).

Vzhledem k tomu, že je režisér zároveň herec, není divu, že se jedná o inscenaci soustředěnou hlavně na herecké výkony. O takové provedení si ale trochu říká už samotný Mametův text, který má v sobě málo scénických poznámek a je plný dialogických přestřelek.

Ondřej Sokol spolu s dramaturgem Romanem Císařem k postavám přistupují primárně jako ke třem v nitru dobrým lidem, kteří jen nemají schopnost dobro konat. Sledujeme tři chudáky z americké spodiny, co jsou ve zlodějské branži očividně totální amatéři, jakkoli předstírají opak. Působí to tak spíš, jako by hrubost v jejich myšlení a činech byla pouze okoukaná z okolního světa.

Za přednost hry považuji i scénu: přízemní byt, do něhož zadní chodbou proniká houkání policejních sirén, větrací šachtou psí štěkot ze sousedství a sem tam s sebou návštěvníci přinášejí historky o pouličních loupežích a zlomených čelistech. K bytu je připojena samoobsluha, do níž vidíme jen scénografickým vtípkem – bezpečnostní kamerou. Časem si divák všimne nenápadné symboliky, jako jsou požární schody vzhůru ke světlu. Jenže venku se s plynoucím časem fiktivního příběhu stmívá a nastává noc a postavy jsou tak zas, jako každou noc předtím, zanechány napospas zatracení…

Vzhledem k empatii, kterou divák snad vůči třem mužům pocítí, se pak z příběhu, jenž se ze začátku tváří jako krimi komedie, stane velice působivé drama o každodenních strastech lidí na periferii, kteří žijí ze dne na den, ať si to jsou schopni přiznat nebo ne. *Amerického bizona* v Činoherním klubu mohu vřele doporučit, dokud je ještě možnost ho stihnout. Derniéra představení proběhne (pokud pandemická situace dovolí) 10. prosince. **Eliáš Gaydečka**

ROŠ CHODEŠ 2021 – REJSTŘÍK ČLÁNKŮ

Autorské texty

Aciman, André: *Hluchá žena* (úryvek z knihy *Z Egypta* přeložila am) (č. 6, str. 16–18); **Amiel**, Irit: *Básně*; z polštiny přeložil Miloš Doležal (č. 12, str. 11); **Brodskij**, Josif: *V tekutém zrcadle*, úryvek z knihy *Vodoznaky* v překladu Tomáše Glance a Jany Kleňhové (č. 3. str. 23); **Čornej**, Petr – *Lidé na okraji* (ukázky z knihy *Husitská revoluce*, úvodní poznámka jd) (č. 5, str. 12–13); **Daníček**, Jiří: *Agent J. Felix slyšel v noci ve 22.30 křepelčí volání* (č. 8, str. 10–11, 15); **Demetz**, Peter: *Od Lenina po Stalina* (ukázky z knihy *Diktátoři v kině*; úvodní pozn. jd) (č. 3, str. 10–11); **Eliezer**, rabi: *Pirke de-rabi Eliezer* (ukázky z knihy *Kapitoly rabiho Eliezera* v překladu K. E. Sidona, úvodní pozn. jd) (č. 9, str. 12–13); **Gillman**, Neil: *Vzkříšení a nesmrtelnost* (ukázky z knihy *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení* v překladu Kateřiny Kofroňové, úvodní pozn. jd) (č. 11, str. 12–13); **Gordin**, Michael D.: *Kouzelná a zaostalá* (úryvek z knihy *Einstein v Čechách*, překlad am) (č. 8, str. 18–20); **Grossman**, David: *Nad propastí* (k 20. výročí úmrtí autorova syna; překlad am) (č. 8, str. 17); **Hilský**, Martin: *Mýtus silnější než fakta* (úryvky z knihy *Shakespearovská Anglie*; úvodní pozn. am) (č. 7, str. 12–13, 17); **Hron**, Hanuš – vzpomínka přeživšího (č. 10, str. 13); **Hvížďala**, Karel: *Nezapomínky* (ukázka z knihy *Věta jako povolání*; úvodní pozn. jd) (č. 1, str. 18–19); **Keret**, Etgar: *Venku. Covidová povídka* (z angličtiny přeložila Hana Ulmanová) (č. 2, str. 15); **Kraus**, Ota B.: *Strawberry Fields (dávno před Beatles)* (ukázku ze stejnojmenné povídky přeložila am) (č. 9, str. 16–17); **Lévinas**, Emmanuel: *Zákon odplaty* (úvaha ze samizdatové knihy *Výbor z kratších textů* v překladu V. Dvořákové a M. Rejchrta) (č. 8, str. 3); **Mandelštam**, Osip – dvě básně ze sbírky *Voroněžské sešity* v překladu Jiřího Kovtuna (č. 2, str. 23); **Pivovarov**, Viktor: *Moskevská gotika* (úryvky z katalogu ke stejnojmenné výstavě, úvodní pozn. jd) (č. 7, str. 10–11); **Postovit**, Tim: ze sbírky *Magistrála* (č. 10, str. 19); **Sidon**, Efraim Karol: *Dopis vrchního zemského rabína k Novému roku 5782* (č. 9); **Sládek**, Pavel: *Šivchej ha-Bešt* – o nejstarší sbírce chasidských vyprávění s ukázkami; (č. 10, str. 16–17); **Suchet**, David – *Mimochodem, pane Poirote* (ukázky z autobiografické knihy *Za objektivem. Můj život* v překladu Ireny Steinerové; úvodní pozn. jd) (č. 2, str. 20); **Vincenz**, Stanislav: *Vzpomínka na Židy z Kolomyji* v překladu Josefa Mlejnka (č. 4, str. 16–17, 20).

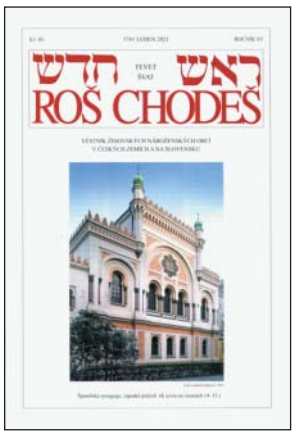

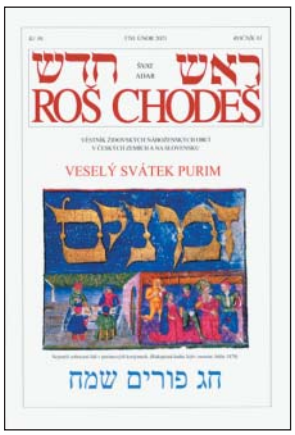

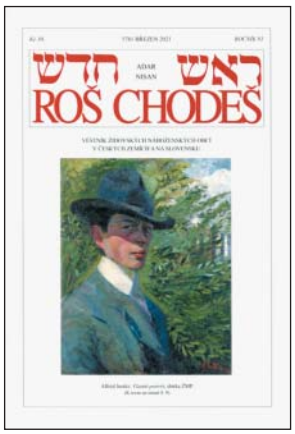

Izrael: komentář Zbyňka Petráčka k aktuálnímu dění

(Není-li uvedeno jinak, str. 21)

Raději neprorokovat (č. 1); *Očkovat a vyhrát* (č. 2); *Hlasování vakcínou* (č. 3); *Po válce v Sýrii* (č. 4); *Vyčerpaná demokracie* (č. 5); *Gaza po sedmi letech* (č. 6); *Do neznáma* (č. 7); *Benett jako Šamir?* (č. 8); *Olympijská sláva* (č. 9); *Když padl Afghánistán* (č. 10); *Úderka se ozývá* (č. 11); *K levnější energii* (č. 12, str. 17).

Judaismus

Komentáře k týdenním čtením v Tóře od vrchního rabína Efraima Sidona

(str. 4):

Svoboda vůle (*Bo*) (č. 1); *Jitro* (č. 2); *Na křídlech Šechiny* (*Ki tisa*) (č. 3); *Posvěcení svatého* (*Acharej mot*) (č. 4); *Chodit s Bohem be-keri* (*Bechukotaj*) (č. 5); *Chukat* (č. 6); *Bileam a Midján* (*Matot*) (č. 7); *Zkouška a odměna* (*Ree*) (č. 8); *Písně Tóry* (*Vajelech*) (č. 9); *Kainovy tváře* (č. 10); *Jak muž nalezl chlapce* (*Vaješev*) (č. 11); *A Jaakov žil...* (*Vajechi*) (č. 12).

Komentář k týdenním čtením v Tóře od rabína sira Jonathana Sackse

(str. 5)

Rodina, víra a svoboda (*Vajechi*) (č. 1); *První ústava svobody* (*Jitro*) (č. 2); *Dvojí záchrana – Co spojuje Purim a Pesach*; Bryan Wood (č. 3); *O lásce a nenávisti* (*Kedošim*) (č. 4); *Víc než jen diář* (*Emor*) (č. 5); *Korach a fake news* (č. 6); *Odvaha a víra* (*Dvarim*) (č. 7); *Správná společnost* (*Ree*) (č. 8); *O svobodě a odpovědnosti* (*Berešit*) (č. 10); *Být sám sebou* (*Vajišlach*) (č. 11); *Ženy jako vůdkyně* (*Šemot*) (č. 12).

Kalendárium

(Není-li uvedeno jinak, str. 23 a připravuje am)

Abramsová, Luisa, tenistka, ředitelka firmy Aquascutum a charitativní pracovnice – 15 let od úmrtí (č. 2); **Baum**, Oskar, spisovatel a básník – 80 let od úmrtí (č. 4); **Bělský**, František, sochař a malíř – 100 let od narození (č. 4); **Brandeis**, Alexandr, podnikatel a mecenáš umění – 120 let od úmrtí (č. 5); **Eitinger**, Leo, lékař a spisovatel – 25 let od úmrtí (č. 10); **Fischer**, Karel, publicista a redaktor – 115 let od úmrtí (č. 4); **Goldflam**, Arnošt, režisér, dramatik a spisovatel – 75 let od narození (č. 9); **Gottlieb**, Leopold, zakladatel lázní v Jáchymově – 115 let od vzniku lázní (č. 9); **Gregor**, Ota, člen odboje, lékař – 15 let od úmrtí (č. 10); **Haas**, Tomáš Fritta, knihovník a pedagog – 80 let od narození (č. 2); **Hartmann**,

Moritz, básník, překladatel, publicista – 200 let od úmrtí (č. 10); **Horingová**, Lili, vědkyně – 100 let od narození; **Kolár**, Erik, loutkář, kritik a pedagog – 115 let od narození (č. 6); **Kosta**, Tomáš, nakladatel a politik – 5 let od úmrtí (č. 6); **Ligeti**, Gyorgy Sándor, skladatel – 15 let od úmrtí (č. 6); **Meisl**, Hugo, fotbalový trenér – 140 let od narození (č. 11); **Papánek**, Bernard, válečný veterán – 101 let od narození a nekrolog; Radek Aubrecht (č. 3); **Piesen**, Robert, malíř – 100 let od narození (č. 8); **Pincus**, Lily, psycholožka a sociální pracovnice – 40 let od úmrtí (č. 12, str. 19); **Schönová**, Vlasta (Vava), herečka a režisérka – 20 let od úmrtí (č. 8); **Tabook**, festival malých nakladatelů v Táboře – 10 let od vzniku (č. 10); **Wurm**, Franz, básník – 95 let od narození (č. 12, str. 19); **Zemlinsky**, Alexander, skladatel a dirigent – 150 let od narození (č. 11); **Židovský kódex**, symbol holokaustu na Slovensku – 80 let od vydání; Peter Salner (č. 5); **Židovské muzeum** ve vlastní budově – 20 let (č. 2).

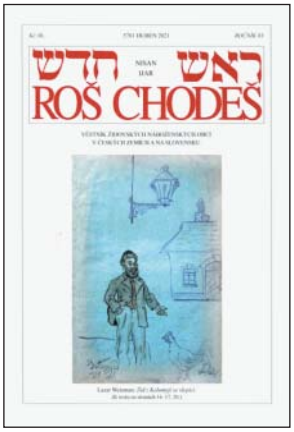

Osobnosti – nekrology

Červenka, Jiří – nekrolog překladatele a básníka; am (č. 7, str. 23); **Doležalová-Franková**, Jana – nekrolog herečky, režisérky a vedoucí Dismanova dětského souboru; am (č. 7, str. 23); **Holas**, Tomáš – nekrolog právníka; jd (č. 9, str. 23); **Kraus**, Jaroslav – nekrolog přeživšího šoa a spoluzakladatele Terezínské iniciativy; jd (str. 3); **Křížková**, Marie Rút – nekrolog spisovatelky a spolueditorky *Spisů* Jiřího Ortena; am (č. 1); **Kulka**, Otto Dov – nekrolog historika šoa a spisovatele; Lia Kulková-Skálová, Michaela Rozov (č. 3, str. 3); **Lom**, Tom – nekrolog bývalého pilota RAF; Hana Bergmannová-Klímová (č. 7, str. 3); **Mason**, Jackie – nekrolog slavného amerického komika; Monika Hanková (č. 9, str. 20); **Turnovský**, Martin – nekrolog dirigenta; am (č. 7, str. 23); **Wiesner**, Bedřich – o zapomenutém spolupracovníkovi plukovníka Františka Moravce a oběti komunistické zvůle; Prokop Tomek (č. 3, str. 18).

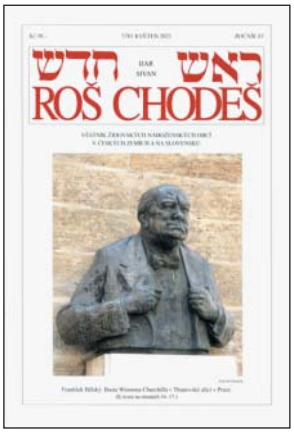

Publicistika

Anketa na téma kulturního zážitku s židovskou tematikou. Odpovídali: Balajka, P; Doležal M.; Kareninová, A.; Pařík, A.; Platzová, M.; Salner, P.; Sidon, K. E.; Sládek, P.; Šulcová, P.; Toman, J.; Trnková, V.; Tuckerová V. (č. 1, str. 8–9); **Dva dopisy o knihách** – o osudu starých židovských knih ze svozů z období holokaustu; Věra Roubalová-Kostlánová, Jáchym Kanarek (č. 9, str. 18); **Epidemie v epidemii. O newyorské kampani proti nenávisti vůči americkým Asiatům**; mh (č. 5, str. 20); **Fotografie i skládanky** – o dokumentaci šoa v Židovském muzeu v Praze; Jana Šplíchalová, Tomáš Bělohlávek (č. 4, str. 19); **Každý pátý** – o Atlase konspiračních teorií; am (č. 2, str. 3); **Když se v Luži vyšívalo** – o rodinách Viktora Schwarze a Ludvíka Aschermanna; Alžběta Langová (č. 8, str. 12–14); **„Léčivá revoluce"** – 240 let od vydání tzv. tolerančního patentu pro české Židy; Iveta Cermanová (č. 10, str. 8–10); **Macho a Mensch** – o rozhodnutí bývalého pilota RAF Tomáše Loma vrátit prezidentovi Zemanovi pamětní list; jd (č. 2, str 16); **O projektu Yerusha** – celoevropské databázi židovských archivních fondů; Jana Turanská (č. 11, str. 17); **Očkovací letadlo** – o akci mezi Prahou a Tel Avivem a očkování proti covidu izraelských studentů v Praze; Michaela Rozov (č. 5, str. 24); **Odkaz obětí v ohrožení** – Židovské muzeum v Praze si zaslouží státní podporu; Leo Pavlát (č. 3, str. 19); **Památník v Kolodějích** – o připomínce obětí šoa z rodiny Radokovy; jd (č. 12, str. 13); **Prohlášení FŽO v ČR. O zcela nevhodném kandidátovi do Rady ČT** – názorech P. Černockého, vyznavače konspiračních teorií; am (č. 4, str. 3); **Rozhovory s pamětníky** – o jedinečné sbírce orální historie v Židovském muzeu; Tomáš Bělohlávek (č. 6, str. 19); **Pýcha všech Židů** – o století brněnského reformního gymnázia; Zuzana Pudilová (č. 4, str. 18–19); **Sbohem, Century** – o historii obchodního domu Century 21 v New Yorku a jeho uzavření; mh (č. 2, str. 17); **„Sluníčkářský globalista"** – Mýty o filantropovi a finančníkovi Georgi Sorosovi; am (č. 5, str. 9); **Šachy a Židé aneb Od Wilhelma Steinitze po Jana Němpomňaščiho**; Pavel Kirs (č. 11, str. 18–19); **Školou ke komunitě (a naopak)** – o nadaci Educating for Impact; am (č. 1, str. 20, 23); **Už tam budem, Mojžíši** – o činnosti nového Židovského centra v Praze a pesachové hagadě v podobě komiksu; am (č. 4, str. 12–13); **Věž Ester zůstane v Jeruzalémě**; am (č. 2, str. 15); **Vzdušný most** – historie leteckého spojení mezi Prahou a Izraelem; Tomáš Bělohlávek (č. 3, str. 14–16); **Žádáme spravedlnost** – vrah Sarah Halimiové byl zbaven trestní odpovědnosti; jd (č. 6, str. 10); **Židovský nadčlověk** – americký Superman vznikl z odporu vůči nacismu; Eliáš Gaydečka (č. 7, str. 18–19).

Knižní recenze

Applebaumová, Anne: *Soumrak demokracie*; am (č. 2, str. 8–9); **Blodigová**, Alexandra, **Mikulcová**, Kateřina, **Voborská** Kateřina a kol.: *42 hvězd mezi nebem a zemí. Po stopách židovských autorů Středočeského kraje*; jd (č. 8, str. 8–9); **Bornstein**, Róbert Cvi: *Záblesky v temnote. Prvých 23 rokov môjho života*; ps (č. 2, str. 14); **Clemmensen**, Jesper: *Uprchlíci*; jd (č. 10, str. 20); **Cohen**,

Leonard: *Plamen* (recenze s ukázkami); Marek Bouda (č. 6, str. 8–9); **Eisenreich**, Brigitte: *Celans Kreidestern*; Josef Kroutvor ml. (č. 12, str. 15); **Goldscheider**, Alexander: *Cílené náhody*; ps (č. 5, str. 19); **Grossman**, David: *Život sa so mnou pohráva*; ps (č. 9, str. 19); **Hradská**, Katarína: *Židia v 1. ČSR. Politické ambície a sklamania*; ps (č. 12, str. 16); **Keret**, Etgar: *Porucha na kraji galaxie*; ps (č. 7, str. 20); **Klobas**, Oldřich: *Malíř neumírá*. Kniha o malíři Františku Mořici Náglovi; jd (č. 3, str. 13) **Kolektiv autorů**: *Tisovi poza chrbát. Priebehy odporu voči ľudáckému režimu*; ps (č. 4, str. 20); **Oz**, Amos, **Chadadová**, Šira: *Skok do prázdného bazénu. Šest rozhovorů o psaní, lásce, pocitech viny a jiných radostech*; ps (č. 6, str. 12); **Pomerantsev**, Peter: *Tohle není propaganda. Válka proti realitě*; am (č. 2, str. 8–9); **Rodan**, Martin: *Naša neznáma európska kultúra*; ps (č. 10, str. 18); **Silva**, Daniel a jeho hrdina Gabriel Allon; ps (č. 3, str. 16); **Stach**, Reiner: *To, že je Kafka? 99 odhalení*; am (č. 4, str. 15); **Svoboda**, Petr, **Šolc**, Martin a kol.: *Následovníci Adolfa Loose. Práce v českých zemích*; am (č. 5, str. 18); *Židovská ročenka 5782*; jd (č. 12, str. 19).

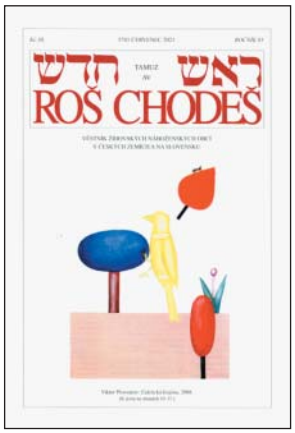

Recenze festivalů, filmů, divadel a výstav

Adolf Loos: 150 let – o výstavách v Praze a v Brně připomínajících život a dílo slavného architekta; am (č. 1, str. 12–13, 17); ***Amedeo Modiliagni ve vídeňské Albertině*** – o výstavě slavného modernisty; am (č. 12, str. 14–15); ***Americký bizon*** – o inscenaci v pražském Činoherním klubu; Eliáš Gaydečka (č. 12, str. 19); ***Chasidská paleta barev*** – o výstavě v brooklynské galerii Shtetl Art Gallery; mh (č. 8, str. 16–17); ***Leopoldstadt*** – o nové hře dramatika Toma Stopparda v brněnském uvedení; Josef Mlejnek (č. 9, str. 10–11); ***Na shledanou v Březnici*** – o nové stálé expozici v březnickém zámku; jd (č. 11, str. 20); ***Nová expozice ve Španělské synagoze*** – o expozici Židé v českých zemích v 19. a 20. století; jd (č. 1, str. 14–15); ***Noví bratři Coenovi?*** – o filmech Joshe a Bennyho Safdieových; E. Gaydečka (č. 5, str. 14–15); ***Obchodní cestující*** a ***Diktátor*** – o dvou inscenacích v pražském Divadle ABC; E. Gaydečka (č. 10, str. 12–13); ***Peter Grimes v Brně*** – o inscenaci opery Benjamina Brittena; am (č. 11, str. 20); ***Rodné město*** **a další filmy s židovskou tematikou na festivalu v Krakově**; jd (č. 7, str. 6–7); ***Svědectví návratů*** – o výstavě fotografií Pavla Diase; jd (č. 11, str. 16–17); ***Století ústavy a Salcburského festivalu*** – o dvou výstavách v Židovském muzeu ve Vídni; am (č. 9, str. 8–9, 17); ***Za svobodný svět*** – výstava Jonathana Horowitze v Židovském muzeu v New Yorku; Pavla Niklová (č. 3, str. 17); ***Zavátě stopy*** – o výstavě židovských umělců a umělkyň v Karlsruhe; Věra Trnková (č. 10, str. 20); ***Zklamání ze Zprávy*** – o filmu režiséra Petera Bebjaka o útěku z Osvětimi; am (č. 11, str. 8–9).

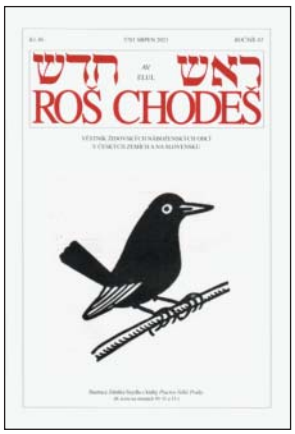

Rozhovory

(Není-li uvedeno jinak, str. 6–7 a rozhovor připravila am)

Azari, Anna, velvyslankyně Státu Izrael v ČR – o předchozích misích a plánech do budoucna (č. 11); **Bartoš**, Štěpán, fotograf – o cyklu *Neviditelné synagogy* (č. 10, str. 6–7, 15); **Duda**, Richard, předseda ÚZ ŽNO na Slovensku – o sčítání lidu v SR; Roman Gajdoš (č. 3, str. 20); **Erneyiová**, Andrea; **Šulcová**, Pavlína – o nové židovské kuchařce (č. 12); **Haiko**, Aksana, běloruská divadelnice – o situaci v Bělorusku a projektu *Brestské příběhy* (č. 6); **Hoffmeister**, Adam, grafik a galerista – o rodičích, grafice a galerii Millennium (č. 4, str. 6–7, 14); **Karas**, Petr, ředitel Lauderových škol v Praze – o činnosti školy v době pandemie (č. 2 str. 12–13, 14); **Mlčoch**, Jan, historik fotografie a kurátor galerie Josefa Sudka – o pozapomenutých židovských fotografech (č. 1, str. 6–7, 16); **Mujačić**, Aida, bosenská klavíristka a zpěvačka – o dětství v Bosně a sefardských písních (č. 7, str. 6–7, 15); **Niklová**, Pavla, ředitelka Nadace Knihovny Václava Havla v New Yorku – o amerických volbách a činnosti Nadace Knihovny VH (č. 2, str. 6–7, 9); **Papoušek**, Petr, předseda Federace židovských obcí v ČR – o činnosti a plánech federace; jd (č. 6, str. 3); **Rychetský**, Pavel, předseda Ústavního soudu ČR – o odkazu Hanse Kelsena a liberální demokracii (č. 9, str. 7); **Toman**, Jindřich, lingvista – o Toyen a Jiřím Weilovi (č. 8); **Šlerka**, Josef, sémiotik a datový analytik – o síle konspiračních teorií a jejich šíření (č. 5, str. 6–8); **Uličná**, Lenka, hebraistka a kurátorka ŽMP – o on-line výstavě jarcajtových tabulek (č. 6, str. 14–15, 18); **Vacek**, Jindřich, překladatel a redaktor – o životě a překládání (č. 3, str. 6–7, 12); **Vostal**, Bohumil, zpravodaj ČT v Británii – o životě a díle sochaře Františka Bělského v dokumentu ČT (č. 5, str. 16–17).

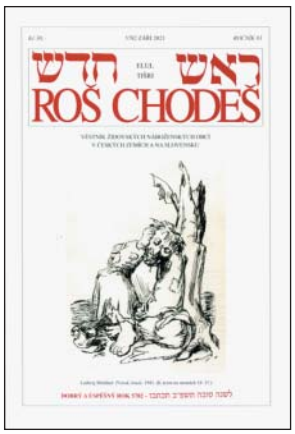

Události na Slovensku

Cena Andreja Hlinku pre Františka Vnuka – ocenění pro apologeta luďáckého režimu; jf, Richard Duda (č. 5, str. 3); ***Dráma a fraška*** – čo spája udalosti z Topoľčian a nedávne protesty v Bratislave; jf (č. 9, str. 6); ***K dianiu na Slovensku v roke 2020***; jf (č. 2, str. 10–11); ***Pápež na Slovensku***; ps (č. 10, str. 3); ***Pápež odišiel, divný pocit ostal***; ps (č. 10, str. 3); ***Žiaľ nad zločinmi***

– vláda Slovenské republiky sa ospravedlnila za vojnový Židovský kódex; jf (č. 10, str. 11).

Umění a literatura

Grete, překladatelka Švejka – o osudu první překladatelky *Švejka* do němčiny Grete Reinerové; jd (č. 5, str. 10–11); ***Hašek, Švejk (a Židé)*** – ke století Haškova Švejka a jeho židovských postavách; jd (č. 4, str. 8–9); ***Kafkova Praha aneb Záhada fotografií v knihovně Harvardově univerzity***; Veronika Tuckerová (č. 1, str. 10–11, 17); ***Ludwig Meinder*** – pacifista, revolucionář, emigrant, malíř a věřící Žid; jp (č. 9, str. 14–15); ***Malíř, scénograf a literát*** – o Jakobu Karlu Hirschovi a jeho cyklu z mládí a dospívání; jp (č. 6, str. 13); ***Neznámý dopis Karla Poláčka manželům Palivcovým***; am (č. 3, str. 12); ***Pokladnice života*** – o ztraceném lékařském spisu vraceném do sbírek ŽMP; Ivo Kohout (č. 7, str. 14–15); ***Rabínská Bible opět v Praze*** – o vzácném tisku z předválečné knihovny pražské obce; Michal Bušek (č. 11, str. 10–11); ***Skicák Alfréda Justitze***; Miloš Doležal (č. 3, str. 8–9); ***Stopa Petera Weisse*** – o díle pozapomenutého malíře a spisovatele; jp (č. 4, str. 10–11); ***Warholovi Židé*** – o vzniku *Deseti portrétů Židů 20. století*; am (č. 10, str. 14–15).

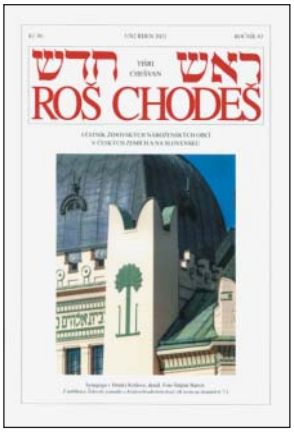

Výběr z českých médií

(Není-li uvedeno jinak, str. 22; rubriku připravuje jd)

Z praženy nadžena ...a další události (č. 1); *Trochu „kách"...* (č. 2); *Jenom tři Židé...* (č. 3); *Přijel jen bratr...* (č. 4); *Odcizený Oscar...* (č. 5); *Pravdě do očí...* (č. 6); *Pseudomojžíš...* (č. 7); *Kvetoucí kaktus...* (č. 8); *Dvoudílná nádrž...* (č. 9); *Oj, kolo vikon...* (č. 10); *Color harmony...* (č. 11); *Zpoza rohu...* (č. 12).

Zprávy ze světa

(Není-li uvedeno jinak, str. 28; rubriku připravuje am)

č. 1: Nové vztahy s Izraelem; Památník šoa v Riu de Janeiru; EU proti rituální porážce; Herečka Scarlett Johanssonová proti zatýkání egyptských aktivistů; Bnej Menaše do Izraele; Zemřel fyzik Benjamin Abeles; Židé v Dubaji; Vídeň a Adolf Loos.

č. 2: Rakousko proti antisemitismu; Barometr antisemitismu v Británii; Norimberský proces on-line; Zemřel Larry King; Policie na chasidské svatbě; Vakcína i pro teenagery; Film *Zpráva* byl za Slovensko nominován na Oscara.

č. 3: Antisemitismus v politice; Zrestaurovaná Tóra v Ambergu; Pomoc synagoze Bevis Marks; Ekologická katastrofa v Izraeli; Odkaz pro vesnici Le Chambon-sur-Lignon; Vakcína pro přeživší; Zlaté glóby, mj. pro Širu Haas.

č. 4: Novelou proti genocidě; Škola židovských studií; Na Roš ha-šana do Umaně; Maghrebští hudebníci; Na pomoc bistru; Klimt se vrací; Island uznal judaismus.

č. 5: Vrah francouzské Židovky bez trestu; Bojovnice varšavského ghetta; Občanství potomkům; No Hate Act; Synagoga v Lucku; Altman v Petrohradu; Cena Samiho Rohra; Abramovič a Superliga.

č. 6: „Ohlasy" na Gazu; Na demonstrace bez židovské hvězdy; Tragédie u Laga Maggiore; Izrael bez roušek; Antisemitismus v čínské televizi; Na počest královny; Róna v Madridu.

č. 7: USA a Německo: spolupráce při vzdělávání; Honduras v Jeruzalémě; Polsko: Zákon proti restitucím; Klezmer digitálně; Curtisovi na pomoc synagoze v Maďarsku; Výstava o Hansi Kelsenovi.

č. 8: Připomínka pogromu v Jasech; Britští labouristé a antisemitismus; Zemřel Harry Rosenfeld; Zákon proti Katumbimu; Omluva za oxfordský synod; Třetí dávka vakcíny v Izraeli; Demonstrace na Kubě.

č. 9: Poslední Žid v Kábulu; Zlatí izraelští paralympici; Íránští ministři teroristé; Malý Jeruzalém na seznamu UNESCO; Odmítaní sefardé; Dobrovolníci na hřbitově v Budapešti.

č. 10: Univerzitní synagoga v Postupimi; Synagoga Ec chajim na Krétě; Elfriede Jelineková – čestná občanka Vídně; Zákon a pokuty na britských univerzitách; Před Novým rokem; Zemřel Ephraim Einhorn.

č. 11: Švédsko – Izrael: nový počátek vztahů?; Na paměť Židů z Nizozemska; Vražda sira Amesse; Znovu do Izraele; James Bond a Židé; Mars v Negevu.

č. 12 (str. 24): Izrael: vakcína i dětem; Stipendium princezny Alice na Hebrejské univerzitě; Židovské muzeum v Sao Paulo; Británie proti Hamásu; Zemmour: antisemita a rasista; Godot mluví jidiš; Robert de Niro jako bankéř Madoff.

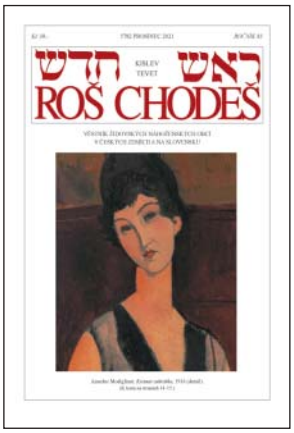

Židovské památky

Na dohled od sochy svobody – o bývalé venkovské synagoze na Governors Island u Manhattanu; mh (č. 6, str. 20); ***Patrimonium pro futuro*** – o ocenění za opravu synagogy v Polici u Jemnice; jd (č. 12, str. 3); ***Polská Čenstochová a její židovské památky a osobnosti***; Miloš Doležal (č. 12, str. 8–10); ***Třikrát z Malých Karpat*** – o památkách někdejších obcí v Pezinoku, Modre a Svätém Juru; M. Doležal (č. 11, str. 14–15); ***Ulrika, víno i Židé*** – snaha zachránit a zpřístupnit synagogu v Třebívlicích pokračuje; jd (č. 6, str. 11); ***Za zrezavělým plotem*** – o nejstarších židovských hřbitovech v USA; mh (č. 7, str. 16–17).

Připravila am.

Zkratky jmen redaktorů a stálých spolupracovníků: am: Alice Marxová; jd: Jiří Daníček; mh: Monika Hanková; jf: Jaro Franek; jp: Jan Placák; ps: Peter Salner.

RADOKOVÉ Z KOLODĚJ

Dům, altán a pamětní deska na židovském hřbitově

„Tatínek a všichni moji příbuzní zemřeli v koncentračních táborech. A já jsem, chtě nechtě, musel prohloubit svůj pozorovací talent. Poznával jsem na zcela konkrétních příkladech mechanismus moci. V té době, krátce po nacistické válce, jsem si neuvědomil, že mechanismus každé absolutní moci je stejný," zapsal si Alfréd Radok v nedokončeném rukopise knihy o režii a metodice herecké práce. On sám i jeho bratr Emil válku přežili a vrátili se do Koloděj nad Lužnicí, ve kterých je Radokova rodina doložena od konce 17. století. Do domu u řeky, který jejich otec Viktor upravil a přestavěl pro svou uměnímilovnou ženu, s níž se seznámil ve Vídni, do místa, kde se narodili a prožili dětství a mládí. Oba se pak věnovali divadlu i filmu. Emil je spojován zejména s audiovizuálními a multimediálními projekty, které došly světového uznání. Alfréd se věnoval divadelní a filmové režii a dnes jen málokdo pochybuje o tom, že byl jedním z nejvýznamnějších českých a evropských režisérů druhé poloviny 20. století. A to navzdory tomu, jak vytrvale mu cenzoři znepříjemňovali práci.

DALEKÁ CESTA

Svůj první film natočil Alfréd Radok v roce 1948. Jmenuje se *Daleká cesta* a zobrazuje osud Židů v protektorátu

Dům v Kolodějích se vrací do původní podoby...

s přesvědčivostí a věrohodností, jak se to potom podařilo už jen málokomu. Krátce po premiéře byl však film pro „nedostatek třídního přístupu" a „formalismus" minimálně promítán, a nakonec byl v roce 1973 vůbec zakázán.

Československo opustili bratři Radokové po ruské okupaci v roce 1968. Emil odešel do Kanady, Alfréd s rodinou se usadil ve švédském Göteborgu a vytvořil tam i v dalších evropských divadlech v následujících letech řadu inscenací. Zemřel v roce 1976 ve Vídni, kam přijel pro Burgtheater režírovat dvě aktovky svého přítele Václava Havla, *Audienci* a *Vernisáž*.

Pískovcový kámen s bronzovou pamětní deskou na židovském hřbitově.

Po emigraci Radokových dům v Kolodějích zabavil stát a po roce 1989 jej ve zbědovaném stavu rodině vrátil. Alfrédův syn David, který se ve Švédsku prosadil jako operní režisér a v uplynulých třiceti letech inscenoval a inscenuje opery i činohry také v Česku, tam často pobývá. Pozvolná obnova domu, za normalizace novými uživateli necitlivě poničeného a zanedbaného, i snaha vrátit okolní zahradě (či spíš menšímu parku na břehu řeky) dřívější půvab jsou do značné míry úspěšné a stále pokračují. I otcův oblíbený dřevěný altán, tichý svědek radostí života i ničivého mechanismu moci, přežil a zůstal na svém místě.

KÁMEN A DESKA

Ledacos ale na svém místě nezůstalo. To platí zejména o židovské obci v Kolodějích, která zcela zanikla za nacistické éry, nebo o zdejší barokní synagoze, postavené na samém konci 17. století a zbořené při stavbě silnice v roce 1947. A tak jediným dokladem toho, že Koloděje měly v 18. a 19. století převážně židovské obyvatele, je zdejší židovský hřbitov, založený na přelomu 17. a 18. století. Je s více než pěti sty náhrobky největším dochovaným židovským pohřebištěm v jižních Čechách.

Zdeněk Hedbávný ve své monografii z roku 1994 věnované Alfrédu Radokovi píše: „Židovský hřbitov nad Kolodějemi na pravém břehu Lužnice je zarostlý kopřivami a jiným plevelem, náhrobní desky jsou pokácené, vše je tam zpustlé, znesvěcené. Ti, kteří by se mohli postarat o památku zemřelých, nežijí."

Zde můžeme naopak konstatovat, že přece jen všechno nejde stále k horšímu. Hřbitov byl péčí Židovské obce v Praze v uplynulých letech uveden do důstojného stavu, pokácené náhrobky vztyčeny a hřbitovní zeď i vstupní brána opraveny.

A co se pozůstalých týká, ani tady už Hedbávného postesknutí tak úplně neplatí. David Radok pamatuje i na ty, kdo hrob nemají. Navrhl, nechal vytvořit a letos na podzim s pomocí místních lidí poblíž vstupní brány zasadit pískovcový náhrobní kámen s bronzovou pamětní deskou. Dekorují ji reliéfy rostlin ze zahrady rodinného domu a deset do bronzu odlitých kamínků, které David nasbíral na svých cestách. Na desce jsou vypsáni Radokové původem z Koloděj, zavraždění v koncentračních táborech: Artur, Bernard, František, Hana Ruth, Hugo, Kamila, Max, Olga, Reinhold a dědeček Viktor. Deset Radoků, kteří se z daleké cesty nevrátili.

... a altán stojí na svém místě.

Text a foto jd

PRIMITIVISTÉ

Amedeo Modigliani, Brâncuşi a Picasso ve vídeňské Albertině

V září otevřela vídeňská galerie Albertina další ze svých velkolepých výstav. Původně ji plánovala na loňský rok, u příležitos-

Amedeo Modigliani: *Hlava*, 1913.

ti stého výročí úmrtí malíře a sochaře Amedea Modiglianiho (12. července 1884–24. ledna 1920). Covidová pandemie rozhodla jinak a situace se bohužel opakuje i letos, kdy Albertinu v rámci lockdownu uzavřeli. Doufejme, že zájemci výstavu ještě budou moci navštívit.

UMĚLECKÉ ZDROJE

Úhelným kamenem výstavy je sledovat rané umělecké zdroje primitivistů, tedy umělců, kteří se obraceli k umění africkému a východoasijskému, k výtvorům kykladské kultury a též k antickým sochám či umění egyptskému. Výstava v Albertině poprvé představuje současně nejen Modiglianiho obrazy a kresby, ale také – což je možná pro mnoho návštěvníků v souvislosti s jeho dílem překvapivé a nejzajímavější – jeho sochy. Spolu se skulpturami Pabla Picassa, Andrého Deraina a především Constantina Brâncuşiho ukazuje Modiglianiho sochy (v reálu a na snímcích) v témže „primitivistickém“ kontextu a ve vzájemném vztahu. K vidění je řada ukázek khmerského umění a umění afrických kmenů z kamene a dřeva: hlavy, masky, rituální předměty či stoličky v podobě karyatid.

Pro zmíněné umělce bylo setkání s mimoevropským uměním zásadní. Stejně jako fauvisté (Matisse či Derain) a před nimi Paul Gauguin v něm nalezli jiný způsob vyjádření, než bylo obvyklé v tehdejším, o iluzi skutečnosti usilujícím evropském umění. A to nejen v tom již postupně překonávaném akademickém, ale i v umění vnímaném tehdy jako moderní (impresionismus). Hledali na co nejvyšší možnou míru redukovanou jednoduchost tvarů a skrze ni se snažili vyjádřit vnitřní obsah obrazů i soch. Zatímco pro Picassa byla inspirace „primitivním“ uměním předstupněm jeho kubistického období, Modigliani z něj čerpal až do své předčasné smrti.

LIVORNO A PAŘÍŽ

Amedeo Modigliani se narodil v Livornu, v italskožidovské rodině. Prvních deset let strávil v rodinném kruhu, neboť matka Eugenie, roz. Garsinová, odmítla často churavé dítě poslat do školy. S jejím otcem Jicchakem (jenž tvrdil, že je potomek filosofa Spinozy) prý malý Dedo, jak mu doma říkali, vedl dlouhé debaty. Odmalička rád kreslil, přání stát se malířem ale vyslovil až ve čtrnácti letech, kdy onemocněl tyfem a zápasil o život. Rodina, i když nebyla nijak zvlášť zámožná, mu vyšla

A. Modigliani: *Jeane Hébuterne*, 1918.

vstříc. Amedeo začal studovat malířství a začal si užívat i bohémského života. Výsledek se pro mladíka křehké konstituce dostavil v podobě tuberkulózy, s níž pak zápasil celý život. Kvůli nemoci z města odjel, v doprovodu matky rok cestoval po Itálii, odpočíval, navštěvoval muzea a galerie, ve Florencii a Benátkách pokračoval ve studiu.

Ještě předtím, než se mohl seznámit s pracemi fauvistů, došel vlastní cestou ke stejným výsledkům – ke snaze o zjednodušení malby a očištění obrazového pro-

Constantin Brâncuşi: *Múza*, 1912.

storu. V té době se také zajímal o mystiku, kabalu a spiritismus. Jejich vliv, včetně faktu, že se během těžké nemoci ocitl v těsné blízkosti smrti, se pak projevil, jak výstava dokládá, hluboko v podstatě Modiglianiho prací.

Roku 1906 se vydal do Paříže a záhy si tam získal respekt v okruhu modernistických malířů, sochařů, spisovatelů a básníků. Na výstavě jsou k vidění portréty mnoha z nich: Chaima Soutina, Pabla Picassa, Maxe Jacoba či obchodníka s obrazy Léopolda Zborowského. Vystavena je i série kreseb básnířky Anny Achmatovové, portréty novinářky Beatrice Hastingsové a samozřejmě řada portrétů a aktů Jeanne Hébuterne, jeho životní tragické lásky a matky jeho dcery. Za svého života se Modigliani v širším měřítku neprosadil a zemřel v naprosté chudobě. Dnes je pokládán za jednoho z největších světových umělců.

DO SRDCE TEMNOTY

Artefakty dovážené z Afriky bylo v prvním desetiletí 20. století možné spatřit v mnoha pařížských muzeích, nejznámější bylo Etnografické muzeum v paláci Trocadéro u Eiffelovy věže, jež se otevřelo roku 1882 v rámci světové výstavy a roku 1935 bylo zbořeno. V době, kdy do něj zavítali mladí umělci, už mělo největší slávu za sebou. V matném osvětlení byly ve vitrínách v efektních kompozicích vyskláda-

né masky, zbraně, totemy a figuríny; exponátům chyběla označení a návštěva muzea na začátku 20. století připomínala exotickou cestu do „srdce temnoty“. Picasso si dle svědectví přátel právě v tomto muzeu uvědomil, že „umění není estetická operace; je to druh magie, vytvořený jako prostředník mezi tímto podivným, nepřátelským vesmírem a námi, způsob uchopení moci tím, že dáme podobu našim děsům i přáním“. Pro inspiraci chodil do muzea v Trocadéru i Modigliani.

SOCHAŘ A MALÍŘ

Když přijel Modigliani do Paříže, přitahovalo ho sochařství, kterému se v letech 1909–1914 intenzivně věnoval. Nejbližším kolegou i učitelem se mu stal Constantin Brâncuşi (1876–1957), syn pastýře z rumunské karpatské vesnice, od dětství nadaný řezbář, absolvent pařížské akademie a asistent v Rodinově ateliéru, jenž žil v Paříži od roku 1904. Brâncuşi i Modigliani pracovali na sochách metodou *taille directe* (přímého řezu). Touto technikou reagovali na tradiční způsob, jenž spočíval v několika mezikrocích, modelech, odlitcích a spolupráci mnoha asistentů. Moderní metoda byla spjata s představou, že sochaře inspiruje konkrétní materiál, dřevo či kámen, a že umělec jeho původnímu tvaru přizpůsobí svou představu. Kvůli nedostatku peněz sbírali materiál na svá díla na stavbách, na zbořeništích, upotřebili i staré železniční pražce. Hlavním znakem jejich soch byla snaha o maximální jednoduchost s jakoby letmým vyznačením až geometricky přesných základních rysů tváře či postavy.

Už jako sochař si Modigliani osvojil a rozvinul hlavní charakteristické znaky své budoucí malířské práce: rozšířené obličejové rysy a prodloužené krky, které se podobají kykladským a africkým figurám; jemný úsměv a prázdné, nevýrazné jakoby do sebe zahleděné oči, které lze vidět na hlavách antických karyatid a v asijském umění, či profily připomínající egyptské hlavy. Splývání těchto vlivů vyznačuje Modiglianiho uměleckou cestu – hledání krásy a harmonie, přesahující výtvory a ideály z tohoto světa. Na až nadpozemsky čisté a jednoduché linie Modiglianiho děl, na uhrančivý výraz jeho portrétů „bez očí“ lze těžko zapomenout.

Alice Marxová

Výstava má trvat do 9. ledna 2022. Lze ji navštívit on-line v rámci komentovaných prohlídek v němčině za 5 eur. Více na www.albertina.at.

VZPOMÍNKY NA CELANA

„Kráčím vstříc čemusi těžkému…“

Před více než deseti lety vydalo německé nakladatelství Suhrkamp knihu vzpomínek Brigitty Eisenreichové na básníka Paula Celana s názvem *Celans Kreidestern*, tedy Celanova křídová hvězda. Název je příznačný – nejde totiž o žádné velké vzpomínání či memoáry, ale spíše o pár letmo – jakoby křídou – načrtnutých vzpomínek, u kterých stačí málo, aby s odchodem toho, kdo je uchovává, navždy zmizely. Nicméně Brigitta Eisenreichová se rozhodla nenechat je zmizet, přenést je na papír, a nám tak zanechala když ne výjimečný, tak zcela jistě jedinečný pohled na osobnost básníka, Středoevropana s rumunským příjmením a německým mateřským jazykem, židovského autora z Bukoviny, Pařížana z Černovic.

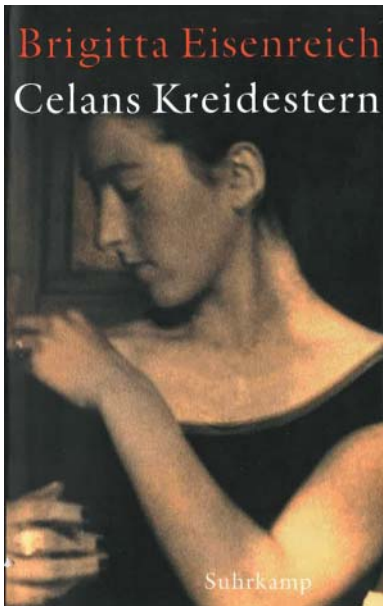

RAKOUSKO

Autorčiny vzpomínky začínají v době jejího dětství – v nepokojném Rakousku třicátých let minulého století, v neslavné Dollfussově a později Schuschniggově éře. Brigitta byla Hornorakušanka, narodila se roku 1928 v Linci, raná léta prožila v nedaleké Enži. Ačkoli se tento první oddíl vzpomínek, nazvaný *Z Lince do Paříže*, přímo netýká Paula Celana, je sám o sobě velmi zajímavý – už proto, že je svědectvím o každodenní realitě v Rakousku v období před a po tzv. anšlusu. Rozhodně se nejedná o nějaký prostý výčet známých faktů, naopak, je to poutavé vyprávění o vůli (či nevoli) Rakušanů ke spojení s Německem, o chabých, a přesto hrdinných pokusech plavat alespoň trochu proti proudu a v neposlední řadě o dvojí tváři rakouského katolictví – na jednu stranu konformního a ochotného ke spolupráci, na druhou stranu jediného prostředí, které poskytovalo jakési útočiště před propagandou a politikou. Brigitta si ovšem v kritice zejména poválečného Rakouska, stavícího se do role „první oběti“, nebere žádné servítky, používá dokonce pojem *Opfer-Märchen* – tedy obětní pohádka.

PAŘÍŽ

Ústřední část vzpomínek pak zahrnuje zhruba období let 1951–1962. V té době Brigitta Eisenreichová studuje v Paříži na École des hautes études en sciences sociales a díky svému bratrovi, spisovateli Herbertu Eisenreichovi, se seznamuje s Paulem Celanem, který v Paříži už několik let žije. „Od začátku mi bylo jasné, že kráčím vstříc čemusi těžkému…“ Tak Brigitta popisuje počátek jejich vzájemného vztahu, který pro ni znamenal i počátek zájmu o Paulovu židovskou minulost a židovství vůbec. Paul Celan dochází do Brigittina pařížského bytu, nechává ji pročítat a připomínkovat své básně před vydáním a především – Brigitta je někdo, s kým může mluvit svojí mateřštinou, tedy němčinou. Jakkoli je jeho vztah k němčině rozporuplný, stále zůstává jazykem, kterým hovořila jeho zavražděná matka, jež je tak bolestně častým motivem Celanových básní.

Život a dílo Paula Celana, od jehož narození uplynulo 23. listopadu právě 101 let, jsou ze své podstaty popřením Adornova výroku o nemožnosti psaní poezie po zkušenosti šoa. Bylo by dobré, kdyby i český čtenář měl možnost nahlédnout na Celanovu osobnost tak trochu z jiného úhlu pohledu, z pohledu ženy, Rakušanky, která možná do jisté míry symbolizuje Celanovo smíření s německou kulturou a jazykem. Je nyní jistá naděje, že kniha vyjde také česky, o vydání projevilo zájem nakladatelství Archa Zlín. Právě toto nakladatelství před časem vydalo výbor Celanových veršů v překladu Radka Malého pod názvem *Černé vločky* a dlouhodobě se věnuje vydávání německojazyčné literatury.

Josef Kroutvor ml.

ŽIDIA V (SLOVENSKEJ) POLITIKE

O novej knihe Kataríny Hradskej

Katarína Hradská patrí medzi špičku historikov, ktorí skúmajú židovskú realitu na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. Okrem tohto všeobecného konštatovania mám ale aj iné dôvody, prečo som bez váhania siahol po jej novej knihe *Židia v 1. ČSR. Politické ambície a sklamania*.

K prvej ČSR som získal emotívny vzťah vďaka etnologickým výskumom spoločenského života v Bratislave. Téma ma očarila, pretože v normalizačnej šedi osemdesiatych rokov minulého storočia mi zrazu odkryla prekrásny nový svet kvalitných kaviarní, tolerantných viech či noblesných plesov, ktorých neodmysliteľnou súčasťou bola prítomnosť židovskej spoločnosti. Pritom tieto zariadenia a aktivity boli komunistickým režimom pred povojnovou generáciou starostlivo utajované a očierňované. V tomto kontexte Hradskej informácie o pôsobení komunity na politickej scéne sľubovali rozšíriť mozaiku doterajšieho poznania. Tešil som sa, hoci zároveň hrozili, že nové fakty poškodia, či vlastne zreálnia môj, možno až príliš idealizovaný pohľad. Poctivo som teda čítal, vypisoval zaujímavé fakty a autorkine komentáre. Vznikol výber, ktorý zaplnil asi 4 strany a postavil ma pred shakespearovskú dilemu, čo z tohto balíka poznatkov vybrať a čo vynechať…

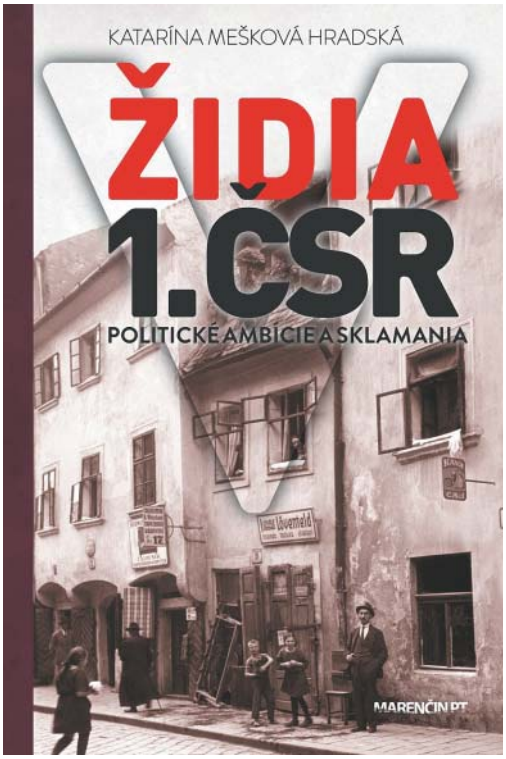

ZÁMER AUTORKY A RECENZIE

Pre pochopenie knihy sú dôležité už stránky Prológu. V ňom Hradská predstavila ambiciózny cieľ „odhaliť zmysel sionizmu a naznačiť, akými vývojovými etapami prechádzala československá židovská komunita na ceste k modernému židovskému nacionalizmu“. Jedným dychom upozornila aj na vnútorný konflikt, ktorý v židovskom prostredí rozhodne nesmel chýbať: „Kniha je pokusom o sprostredkovanie obrazu o tom, ako sa aj na Slovensku formovali židovské organizácie, ktoré na jednej strane boli ovplyvňované ideami sionizmu, ale na druhej strane boli až príliš dlho v područí ortodoxie, odmietajúcej akékoľvek prejavy tohto ideového prúdu“ (s. 9–10).

V Úvode Katarína Hradská kriticky, no objektívne zhodnotila výsledky svojich vedeckých kolegov vo sfére sledovanej problematiky: „Pravdou však zostáva, že v slovenskej historiografii zostali medzivojnové dejiny Židov viacmenej na okraji výskumu, hoci im ČSR vytvorila priaznivé podmienky na rozvoj ich duchovných, náboženských, kultúrnych, ako aj ekonomických hodnôt. Príčin, prečo slovenská historická veda venovala tejto etape dejín menšiu pozornosť, bolo hneď niekoľko. Z nich najpodstatnejšia je, že po zmene spoločensko-politických podmienok v roku 1989 si historici začali viac všímať tragédiu slovenských Židov počas holokaustu, ktorá vyvrcholila vyvraždením dvoch tretín slovenskej židovskej komunity. Je preto prirodzené, že bádatelia sa viac zamerali na osudy deportovaných Židov, resp. na príčiny a dôsledky politiky totalitného režimu slovenského štátu, ako aj na negatívnu úlohu vrcholných politických predstaviteľov, morálne aj politicky zodpovedných za genocídu židovského obyvateľstva“ (s. 10).

DOBOVÉ DIANIE

V prvom rade treba zdôrazniť, že Hradská rozoberá komplikovanú dobovú situáciu naozaj dôsledne. Berie pritom do úvahy aj citlivé medziľudské vzťahy a navzájom prepojené detaily, ktoré pomáhajú pochopiť príčiny a následky. Zvolený postup je náročný, pretože vytvára tlak na dôkladné (radšej opakované) čítanie textu. Kvantum informácií nedokážem sploštiť na požadovaný rozsah jednej strany časopisu. Z tohto dôvodu nie po prvý raz (a v tomto prípade naozaj odôvodnene) odporúčam čitateľom, aby si čitatelia prečítali túto zaujímavú knihu sami.

Ale k veci: Už koncom roka 1918, teda bezprostredne po rozpade monarchie a vzniku republiky, Tomáš G. Masaryk prijal delegáciu sionistov a vypočul si ich predstavy. Požadovali právne uznanie židovskej národnosti, školstva a tlače, ale tiež demokratizáciu židovských náboženských obcí. Prezident prejavil záujem o kritickú situáciu židovskej komunity. Po prevrate totiž najmä na západnom a strednom Slovensku antisemitizmus prerástol do fyzických útokov, vrážd a rabovania židovského majetku.

Dovtedy som o dobovej politike veľa nevedel, preto som s očakávaním (ale aj značnou námahou a zvýšeným obdivom k autorke) sledoval údaje o dynamike židovských politických strán. Orientovať sa v týchto procesoch nie je jednoduché. Na území Slovenska totiž okrem Židovskej strany kratší či dlhší čas pôsobila tiež Židovská demokratická strana; Židovská hospodárska strana; Židovská konzervatívna strana; Židovská ľudová strana, ale tiež Židovská občianska strana na Podkarpatskej Rusi či Židovská strana na Slovensku a Podkarpatskej Rusi… Strany v rýchlom slede vznikali, zanikali a znovuožívali. Spájali sa, aby sa vzápätí rozštiepili a súperili ako politickí rivali… Doslova v priamom prenose potvrdzovali známu pravdu „dvaja Židia, tri názory“. Napriek všetkému tieto procesy dosiahli úspech, keď v roku 1929 v predčasných voľbách Július Reisz sa stal prvým židovským zástupcom Slovenska v pražskom sneme. Aktivity, úspechy aj neúspechy potvrdzovali prebudenie sa komunity, jej zrastanie s novým štátom, hlavne však demokratický charakter režimu, ktorý im pre politickú angažovanosť vytvoril podmienky.

Pohľadom do obdobia prvej ČSR Katarína Hradská dosiahla pozitívny efekt. Výsledkom jej mravenčej práce je príspevok k hlbšiemu poznaniu a pochopeniu nedávnej histórie (nielen židovského) Slovenska. Krok hlbšie do minulosti priniesol významný posun vpred.

PETER SALNER

IZRAEL: K levnější energii

Bojíte se zdražování energie? Ta otázka je aktuální po celém světě. Celý svět zažívá neblahý souběh několika krizí – epidemické, energetické, klimatické, inflační. Jsou provázané mezi sebou a navzájem posilují svůj dopad.

Když před dvěma lety udeřila epidemie covidu (korony, jak se říká v Izraeli), vedla k poklesu výroby, obchodu, dopravy, a tím i spotřeby energie. Když letos nastalo uvolnění, požadavky na energii vzrostly, a tím i její cena. Klimatická krize se řeší cestou dekarbonizace ekonomik a společností. Klesá těžba uhlí, vyspělý svět míří k jejímu úplnému konci, Německo odstavuje i jaderné elektrárny (tedy právě stabilní zdroje bez uhlíkových emisí, což o něčem svědčí). I to má vliv na růst ceny energií.

Proto se logicky rozevírají nůžky mezi stoupajícími požadavky na energii a její dostupností. A právě letošek ukázal, že spoléhat se jen na zelené zdroje typu slunečního svitu (fotočlánky) či větru (vrtulové turbíny) nelze, že jejich provoz i produkce kolísají. I to přispívá k rostoucím cenám a hrozbě výpadků elektřiny (blackoutů, což může být po lockdownu další anglické slovo, které ovládne svět).

Proč o tom známém problému píšeme? Inu proto, že právě Izrael se z něj vymyká. Židovský stát a zpravodajství o něm podléhá jistým stereotypům. Svět si za léta a dekády zvykl, že když se píše o Izraeli, je to buď o válce, nebo o teroristech, nebo o jednáních s Palestinci. V posledních letech se ovšem realita výrazně mění. O Izraeli se začalo psát jako o zemi, která je světovou špičkou v informačních technologiích, medicíně, investicích do vědy, hospodaření s vodou či v závlahovém zemědělství. Letošní podzim to ale posunul ještě o kus dál.

V říjnu přinesl list *Ha'arec*, známý tím, že je vůči izraelským vládám a jejich počinům velmi kritický, článek s pozoruhodným – a až podezřele nekriticky znějícím – titulkem: „Jak a proč globální energetická krize minula Izrael."

TAMAR A LEVIATAN…

Je to důležité téma rozkrývající daleko širší vývoj než jen energetickou krizi, která začala před pár měsíci. Co se týče energetiky a potřeby energie vůbec, byl Stát Izrael po celý čas od svého vzniku v roce 1948 pokládán za závislý na dovozu. Vodní energetické zdroje prakticky nemá a fosilní zdroje musel dovážet, a to ještě zdaleka, když s arabskými sousedy počítat nemohl. Ropné produkty dovážel z Íránu, leč to ukončila tamní islámská revoluce v roce 1979.

Kdo se někdy dostal na izraelské pobřeží poblíž měst Ašdod či Aškelon, musel si všimnout dlouhých mol vybíhajících do moře. Právě u nich přistávají lodě s nákladem uhlí pro tamní uhelné elektrárny. Popravdě elektrárny dost názorně ilustrující heslo o „špinavé energetice". To věru není pobřeží pro turisty.

Sluneční elektrárna v kibucu Ketura, v údolí Arava u Negevu.

Jak to, že zemi s tímto typem energetiky se nynější krize vyhnula? Je to tím, že výše popsaný obrázek už patří do značné míry minulosti. Pečliví čtenáři *Rch* si vzpomenou na květen 2017 a článek „Izrael v roli vývozce energie". Přinesl informace o tom, jak Izrael začal těžit – a též vyvážet – zemní plyn z ložisek ve Středozemním moři.

Byl to dost rychlý vývoj. V roce 2000 byl učiněn první objev podmořského pole zemního plynu. V roce 2012 už začala komerční těžba z polí Tamar a Leviatan (v létě 2022 má začít těžba z pole Kariš). Tehdy k tomu Izrael vydal poštovní známku, ale působilo to tak trochu jako propagace. Přišel rok 2021 a vida, je to fungující realita. Přinesla vlastní energetický zdroj v době, kdy globální dopravní a obchodní řetězce narušila pandemie a ceny letí vzhůru. Takto se Izrael vyhnul globální krizi.

David Rosenberg, autor článku v *Ha'arecu*, to vysvětluje. Výchozí obraz podzimu 2021 se mu rýsuje takto. V Evropě vyletěly ceny zemního plynu i elektřiny a před zimou se lidé obávají blackoutů. Čína již blackouty zažila a její vláda tlačí na firmy, ať ve světě kupují zemní plyn za jakoukoli cenu, jen aby udržely v chodu výrobu. V USA dosáhla cena plynu třináctiletého maxima. Kdežto v Izraeli dodávky vlastního zemního plynu převyšují domácí poptávku, takže přebytky se vyvážejí a cena elektřiny klesá.

Ano, už koncem léta dodavatelé z pole Tamar pro Izraelskou elektrickou společnost, hlavního producenta elektřiny v zemi, snížili ceny plynu o 25 procent. Drobní spotřebitelé to ještě nepocítili, čekají, až státní regulátor stanoví ceny pro příští rok. Ale že od ledna budou platit za elektřinu méně, je prakticky jisté.

… ALE I SLUNCE

Ještě jednou tu ocitujme Davida Rosenberga: „Jak to, že se Izrael vynořil jako ostrov klidné a stabilní energie uprostřed globální krize?" Odpověď kombinuje několik faktorů. Zaprvé je to využívání zdrojů zemního plynu blízko vlastního pobřeží. Zadruhé je to dohoda, kterou vláda v roce 2015 uzavřela s energetickým průmyslem. A zatřetí je to méně nápadný trend, a sice přechod země k většímu podílu obnovitelných zdrojů energie.

Celkově to lze shrnout asi takto. Izrael je momentálně v klidu, co se týče potřeby i spotřeby energie. Ale to neznamená, že by ustrnul. I on se vydává cestou transformace energetiky, jen si při tom odpouští ideologické třeštění známé z Evropy. Z obnovitelných zdrojů (hlavně ze slunce) získává sedm procent energie s tím, že cílem je podíl 30 procent. A podíl uhlí na energetice zatím udržuje na úrovni 20 procent. Jeho priorita je jasná: je jí stabilita a spolehlivost energetiky.

Zbyněk Petráček

ZPOZA ROHU ...a další události

/Vybráno z českých médií/

„Dne 5. října se třída sexta v čele s paními učitelkami Durasovou a Hirschovou vydala do Prahy. Na programu byla prohlídka Židovského Města. Po příchodu do prostor Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze jsme vyslechli přednášku o dějinách antisemitismu a o osudech Židů napříč staletími. Další část naší exkurze spočívala v návštěvě Staronové synagogy, kde chlapci museli mít pokrývku hlavy (kšiltovka, čepice či jarmulka, kterou jsme dostali). Paní průvodkyně nám řekla o spoustě zajímavých zvyků, které Židé mají a dodržují (například, že v sobotu je výslovný zákaz pracovat, učit se či vykonávat jakoukoli fyzickou činnost). Dalším cílem byla opět synagoga, tzv. Pinkasova, která byla spíše zaměřena na vzpomínky na židovské děti i dospělé umučené v koncentračních táborech. V synagoze byly k nahlédnutí také kresby dětí z koncentračního tábora Terezín. Poslední zastávkou byl Starý židovský hřbitov. Ten jsme si jen prošli, prohlédli jsme si náhrobní kameny, mnohé se zajímavými symboly, tiše jsme sledovali lidi modlící se u velkého náhrobku – zde je totiž pohřben slavný rabi Jehuda Leva ben Becalel, zvaný rabi Löw (zemřel r. 1609). V 15.43 hod. jsme nastoupili do vlaku směr Plzeň, kde jsme náš výlet zakončili.“ (Blovické noviny, 9. 11.)

„Mé pocity se vlastně odehrávají v několika rovinách. První je – ano, je skvělé, že jsme konečně po více než šesti letech dospěli ke konci. Je úžasné, že se prokázalo, že ani prezident republiky nemůže říkat nepravdy. A že, byť není podle legislativy České republiky zodpovědný za svá slova, je za něj alespoň zodpovědný stát. Ale samozřejmě by bylo nejjednodušší a nejférovější, kdyby během té dlouhé doby pan Zeman dokázal říci: ‚Omlouvám se, spletl jsem se.‘ Schovávat se za svou imunitu, občas něco vykřiknout či někoho urazit vlastně ‚zpoza rohu‘ a nebýt takový frajer, který je schopný se omluvit... To je smutné. Všichni dnes víme, že článek Hitler je gentleman neexistuje. Bylo by poctivější, kdyby se pan Zeman dokázal omluvit, ale pokud toho schopen není, jsem ráda, že stát uznal, že prezident nemůže lhát,“ říká vnučka Ferdinanda Peroutky Terezie Kaslová na otázku, jak je spokojena s omluvou od ministerstva financí. (Týdeník Fórum, 11. 11.). „Ať už bylinkami, příjemným šimráním po dlani nebo omamnými skladbami, Romové svým sousedům po staletí pomáhali od bolesti a stresu. Nevím, jestli mám mezi svými romskými předky profesionální muzikanty, ale vím jistě, že aspoň jedna prababička ‚dávala drab‘. Věštěním a nabídkou léčebných praktik lidem poskytovala určitou naději nebo snad sílu. Tak trochu se zdálo, že kouzlí. V Americe, kde žiju, je muzikoterapie regulovanou profesí. Během studií jsem dělala menší výzkum o vlivu hudby na zdravotní stav důchodců. Ke skupině ruských Židů v jednom domově jsem pravidelně nosila harmoniku i kytaru a sledovala, jak při prvních taktech romské hudby ožili. Zdánlivě spící pacienti najednou tleskali do rytmu a komunikovali. (Jedna paní byla natolik komunikativní, že nám přednesla mírně křiklavou pohádku o tom, jak ji ‚Cyganie‘ zamlada unesli. Aspoň předpokládám, že to byla pohádka.) Nikdy předtím jsem nezažila tak mocný pocit – bylo to, jako když mávnete kouzelným proutkem,“ píše se v měsíčníku *Romano vodi*. (12. 11.)

Město nemůže odstraňovat vše špatné a bolestivé ze své historie, vysvětlili vídeňští radní, proč se rozhodli zachovat sochu bývalého starosty Karla Luegera, který je pro své antisemitské názory označován za předchůdce nacistů. Lueger vedl město v letech 1897–1910 a Židy ve svých projevech označoval jako „specialisty na odporné zisky“ nebo „lidi, kteří zavraždili Boha“. Kvůli tomu Luegera obdivoval ve své propagandistické knize *Mein Kampf* i nacistický diktátor Adolf Hitler. Přesto si řada Vídeňanů bývalého starosty váží, protože ve městě zřizoval parky a nemocnice a vybudoval tramvajovou síť. (Hospodářské noviny, 12. 11.) „Ano, situace se vyvíjí. Například Spojené státy, Kanada, Nizozemsko, koneckonců i Česko – vaše horní komora parlamentu – uznaly, že se Čína dopouští zločinů. Sedm zemí už představilo rezoluce a prohlášení, která hovoří o genocidě. Stejně tak se šíří povědomí i mezi jednotlivci. Vystupovala jsem v OSN v New Yorku s jedním židovským rabínem, který nám vyjadřoval podporu. V paměti a v srdci mi utkvěla jedna věc, kterou řekl. Často ji opakuji. Řekl: ‚My, Židé, nemáme jeden, dva nebo tři důvody, proč zastavit genocidu a hnát čínskou vládu k odpovědnosti. Máme jich šest milionů,‘“ uvedla Rushan Abbásová, ředitelka organizace Kampaň pro Ujgury v pořadu na ČRo Plus. (16. 11) „Moje zaměstnání v podstatě vždy končilo vyhazovem, protože moji nadřízení dostali pokyn se mě zbavit, přestože pro ně osobně to bylo velmi nepříjemné. Když mě třeba vyhazovali z dopravního podniku – uklízela jsem v metru –, odcházela jsem se dvěma květináči s fíkusy. Moji nadřízení už nevěděli, jak jinak mi dát najevo, že je jim opravdu líto, že mě musejí vypakovat. Jednou jsme v zimě se synem Davidem na ulici zametali sníh a šel kolem nás nějaký pán. Když nás viděl, říkal svým dvěma synům, které vedl do školy: Vidíte, když se nebudete učit, tak takhle dopadnete. Když jsme se s Davidem začali strašně chechtat a já říkala: ‚Děti, já mám vysokou školu,‘ pán byl dost na rozpacích. Nakonec jsem skončila v úplném invalidním důchodu. Dopomohl mi k němu náš závodní lékař, mimochodem Žid, takže měl pochopení pro různá bezpráví. Když mě viděl, jak jsem zhuntovaná po těle, dlouho mě držel v pracovní neschopnosti, dokud jsem se nedostala před důchodovou komisi. Invalidní důchod dělal jen pár korun.,“ cituje psycholožku a disidentku Danu Němcovou časopis *Tvar* v článku, který informuje, že v prosinci 2021 vyjdou v nakladatelství Torst její memoáry. (18. 11.)

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Se zpožděním připomínáme, že před **95 lety**, **16. března 1926**, se v Praze narodil **Franz Wurm**, jenž je pokládán za posledního německy píšícího pražského básníka. Dětství prožil v hlavním městě, v bilingvním německo-českém prostředí, navíc ještě studoval francouzštinu. Rodičům se jediného syna podařilo včas zachránit před nacisty a poslali ho do Anglie, sami zahynuli za holokaustu. Wurm studoval romanistiku a germanistiku na Univerzitě v Oxfordu, po deseti letech pobytu v Anglii se usadil v Curychu; v letech 1969–1971 žil znovu v rodném městě a spřátelil se s Emanuelem Fryntou a Ivanem Vyskočilem. Poté se usadil v Asconě v italském Švýcarsku, kde také 29. září 2010 zemřel.

V šedesátých letech působil v curyšském rozhlase, poté vedl Feldenkraisův institut. Překládal do němčiny (mj. díla Williama Shakespeara, Ludwiga Wittgensteina, Reného Chara, Paula Valéryho, Henriho Michauxe a Vladimíra Holana). Jako básník debutoval sbírkou *Anmeldung* (Přihlášení, 1959), následovala sbírka *Anker und Unruh* (Kotva a nepokoj, 1964). Český výbor *Břehy v zádech* přinesl verše z obou těchto sbírek (přel. Jan Ort, 1974), obsáhlý výbor z dalších Wurmových sbírek *Dirzulande*, *Hundstage* a *Dreiundfünfzig Gedichte* (Zeměztebe, Psí dny, Padesát tři básní) vyšel pod názvem *Rozevřená fuga* (přel. Věra Koubová, 2004). Roku 2018 vydalo nakl. Triáda česko-německou edici jeho básně *Král na střeše* (do češtiny převedla Věra Koubová). Wurm byl také známý tím, že se spřátelil s básníkem Paulem Celanem, jejich korespondence vyšla i knižně (v češtině z ní vyšly ukázky v *Revolver Revue* č. 73/2008).

V letošním roce jsme také měli připomenout, že před **40 lety**, **22. října 1981**, zemřela v Londýně sociální pracovnice a rodinná terapeutka **Lily Pincus**, rozená Lazarus. Narodila se 13. března 1898 v Karlových Varech, ještě v dětství se rodina přestěhovala do Berlína, kde studovala vědeckou fotografii v dívčím technickém učilišti Lette-Verein; po sňatku s Fritzem Pincusem se odstěhovala do Postupimi. K jejich přátelům patřil významný protestanský teolog a filosof Paul Tillich a jejich dům se od poloviny třicátých let stal útočištěm pro opuštěné židovské děti, jejichž rodiče byli zatčeni. Roku 1939 manželé Pincusovi emigrovali do Británie, usadili se v Londýně a Lily se začala věnovat sociální práci. Po válce patřila k zakladatelkám Společnosti pro péči o rodinu a Úřadu pro rodinnou terapii. Působila na klinice Tavistock a spolu s tamními psychoanalytičkami se snažila analyzovat důvody manželských nesnází a rozvodů a terapeuticky pracovat s páry, které se ocitly v krizi. Posléze se stala

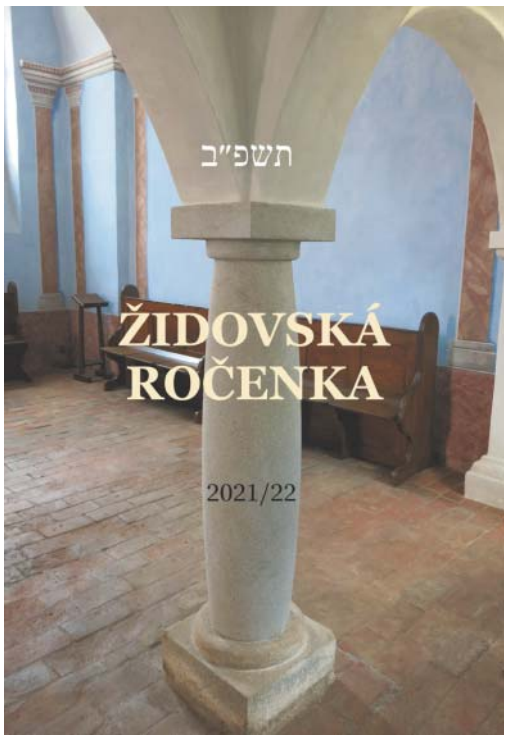

ředitelkou Institutu manželského studia při klinice v Tavistocku, jenž pod názvem Tavistock Relationships funguje dodnes a je přední britskou poradenskou a terapeutickou institucí pro manželství a rodiny.

Lily Pincus napsala několik odborných knih, zabývajících se rodinnými a manželskými problémy, ale také problémy spjatými se stářím a dlouhověkostí (*Secrets in the Family, Death in the Family: The Importance of Mourning, The Challenge of a Long Life* atd.). V textu, jejž vytvořila, když se dozvěděla, že trpí leukemií a nemá naději na uzdravení, píše: „Vždycky jsem měla pocit, že nezáleží na tom, jak dlouho člověk žije, ale především na tom, aby když žije, skutečně žil: tedy zajímal se o vše, co se děje kolem něj, a zabýval se tím.“ (*am*)

ŽIDOVSKÁ ROČENKA 5782

Text, který letošní ročenku otvírá, je výběr z nejstarší dochované sbírky chasidských vyprávění *Šivchej ha-Bešt* (Velebení Ba'al Šem Tova) z roku 1814, který uspořádal, přeložil a úvodní studií opatřil judaista **Pavel Sládek**, vedoucí katedry Blízkého východu na FF UK. ■■ Počátky židovské emancipace a tzv. toleranční patent pro české Židy jsou tématem, jemuž se věnuje historička a hebraistka **Iveta Cermanová**, působící v Židovském muzeu v Praze. ■■ **Jindřich Toman**, profesor a vedoucí katedry slavistiky Michiganské univerzity v USA, v ročence publikuje doslov, který napsal k anglickému vydání *Žalozpěvu za 77 297 obětí* Jiřího Weila. ■■ **Daniel Boušek**, pedagog na FF UK na oboru hebraistika, v ročence publikuje studii *Judeo-arabština a judeo-arabská literatura*. ■■ **Delmore Schwartz** proslul v newyorských intelektuálních kruzích zejména povídkou *Zodpovědnost se započíná ve snech*, kterou přinášíme v novém překladu. ■■ **Ota B. Kraus**, od jehož narození uplynulo v září 2021 rovných sto let, je zastoupen dosud nepublikovanou povídkou *Strawberry Fields (dávno před Beatles)*. ■■ **Lali Michaeli**, izraelskou básnířku původem z Gruzie, představuje několika překlady z hebrejštiny Michaela Rozov. ■■ **Jindřich Vacek**, překladatel z hebrejštiny, francouzštiny a z jidiš, vydal v roce 2021 knihu pamětí *Všechny moje toulky*, ze které přetiskujeme ukázku. ■■ Rozsáhlou ukázku představuje i část autobiografické povídky *Zbožné lži* americké autorky žijící v Německu **Irene Dische**. ■■ Básník **Tim Postovit**, narozený v roce 1996 v Kyjevě, strávil rané dětství v Izraeli a od svých šesti let žije v Česku. Je autorem knih *Magistrála* (2019) a *Motýlí pavilon* (2021), ze kterých jsme vybrali pět básní. ■■ Povídka čtenářům dobře známého **Davida J. Novotného** *Návrat do Josefova* z jeho připravované knihy *Rozinky v bláté* celou ročenku uzavírá.

Židovská ročenka 5782 (2021/2022). Vydala FŽO v ČR v roce 2021. 176 stran, měkká vazba, barevná obálka. Cena 250 Kč, cena v redakci 200 Kč. Ročenka bude v prodeji od 17. prosince, zájemci si ji mohou objednat v redakci *Rch* za sníženou cenu + poštovné.

(*jd*)

KNIHY

UDÁLOSTI

Jonathan Sacks
TÝDENNÍ ČTENÍ Z TÓRY
Kniha Exodus

■ Rabín lord Jonathan Sacks (1948– 2020), jehož styl pravidelní čtenáři *Rch* dobře znají, předkládá čtenářům své úvahy nad Druhou knihou Mojžíšovou (Exodus). Jedná se o v pořadí druhou knihu cyklu pravidelných úvah nad tématy týdenních oddílů čtení Tóry, nazvaného Covenant & Conversation. Sacks se zabývá problémy současnosti na pozadí starozákonních textů a naopak vysvětluje biblické texty na příkladech z dnešního světa. Jedná se o výjimečnou publikaci propojující tradiční texty s problémy 21. století. Autor se věnuje řadě detailů a jako zdroje svých čtivých analýz používá nejen texty náboženské, ale také díla filosofická, básnická, literární a často se také zaměřuje na vlastní zkušenosti.

Světově proslulý rabín, filosof, spisovatel, náboženská i morální autorita, autor třiceti pěti knih (včetně nového anglického překladu a komentáře ortodoxního siduru a komentářů k Roš ha-šana, Jom kipur a Pesach Machzorim) měl jedinečný dar převést starozákonní texty na dnešnímu čtenáři pochopitelnější a naléhavé paralely. Ke knize se na stránkách *Rch* vrátíme.

Vydalo nakl. P3K v Praze roku 2020. Z angličtiny přeložila Tereza Rejšková. 320 stran, dop. cena 449 Kč (v P3K 310 Kč). Více informací najdou čtenáři na https://nakladatelstvi-p3k.cz.

Ami Ajalon, **Anthony David**
PALBA DO VLASTNÍCH ŘAD
Jak se stal Izrael svým nejhorším nepřítelem a jakou má naději na budoucnost

■ Admirál Ami Ajalon je legendou ozbrojených sil židovského státu. Veterán speciální námořní jednotky, bývalý velitel izraelského námořnictva, ex-ředitel bezpečnostní služby Šin Bet a bývalý ministr na stranách své knihy přesvědčivě argumentuje ve prospěch pragmatického ukončení izraelské okupace a vytvoření palestinského státu.

Od řady jiných izraelských autorů, kteří obhajují podobnou vizi, se Ajalonovy napínavé paměti liší obhajobou sionistického projektu a jeho výsledku – demokratického židovského státu a nutnosti hájit jeho bezpečnost i zájmy.

Vydalo nakladatelství Kalich v Praze roku 2021. Z angličtiny přeložila Milena Pellarová. 324 stran, dop. cena 379 Kč.

OCENĚNÍ PRO KNIHU O MUDR. BERTHOLDU EPSTEINOVI

Spolkové ministerstvo zdravotnictví společně s Komorou spolkových lékařů a Společenstvím lékařů a zubařů při Německé nemocenské pojišťovně vypsalo již poosmé Cenu Herberta Lewina za výzkumnou práci v oblasti zpracování dějin lékařů a lékařek v době nacionálního socialismu.

Letos získali 1. cenu Věra Trnková a Stephan H. Nolte za knihu *In den Grauzonen der Geschichte* (V šedých zónách dějin). Kniha pojednává o osudu prof. MUDr. Bertholda Epsteina (1890–1962). Epstein se narodil v Plzni, absolvoval medicínu na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, kde i po studiu a vojenské službě v první světové válce působil; ve třicátých letech už jako profesor a ředitel Německé dětské kliniky.

Koncem roku 1938 byl nucen místo opustit, podařilo se mu odejít do Norska, kde ho ovšem v krátké době dostihli nacisté. Veškeří norští Židé a s nimi i veškeří exulanti byli zaregistrováni, ožebračeni a posláni do Osvětimi, kde až na výjimky zahynuli v plynových komorách (s nimi i Epsteinova manželka).

Po návratu z koncentračního tábora a po válce se B. Epstein vrátil domů, ale v Československu čelil mnoha problémům a nespravedlivým nařčením. Koncem roku 1949 se stal primářem dětského a kojeneckého oddělení v nemocnici Na Bulovce, na univerzitu se však vrátit nesměl. Jeho práce o kojenecké výživě jsou ve světě dodnes ceněny; v rodné zemi je takřka neznámý.

Knihu vydalo nakladatelství Hentrich & Hentrich v Berlíně. Má 244 stran a lze ji koupit za 22,90 eura. Doufejme, že se dočká i českého překladu.

MURÁL V HOLEŠOVICÍCH
Dvojice Dede a Nitzan znovu v Praze

O práci telavivských pouličních umělců malíře Dedeho a básnířky Nitzan Mintz jsme v *Rch* psali před pěti lety v souvislosti s nástěnnou malbou, kterou vytvořili na domě, v němž sídlí nakladatelství Argo, v Milíčově ulici na Žižkově. Letos na podzim se na měsíc do Prahy vrátili: jejich druhý pobyt iniciovala izraelská velvyslankyně v Praze, J. E. Anna Azari, a byl zorganizován ve spolupráci s Velvyslanectvím Státu Izrael, JCC Prague a Kreativní Prahy. Výsledkem pobytu je druhý murál. Nachází se v Holešovicích, tedy ve čtvrti, která má se Žižkovem leccos společného: leží mimo centrum, žije v ní hodně mladých lidí, jsou tu moderní budovy. Na domě na rohu ulic Komunardů a U Průhonu v Holešovicích (se souhlasem majitele budovy, společnosti Daramis) vznikla velkoplošná malba, kombinace obrazu obřího ptáka složeného z mnoha tvarů, jež jsou spjaty s městem, a Nitzaniny básně v angličtině: *I have one thing left of you: a gold colour, irremovable and unwashable and streaming from all my dreams* (Zůstalo mi po tobě jediné: zlatá barva, již nelze odstranit ani smýt a pryští ze všech mých snů).

Nová nástěnná malba s básní v Holešovicích. Foto Vojtěch Brtnický.

Nitzan a Dede vytvořili v metropoli ještě jedno dílo, to se však nenachází venku. Nástěnnou malbu s typickým Dedeho motivem náplasti lze nalézt na chodbě v Domě U Minuty na Staroměstském náměstí, v prostorách Pražského kreativního centra, v němž sídlí i JCC Prague.

Dede a Nitzan se v rámci pobytu setkali také s gymnazisty Lauderových škol a pak se zájemci z řad veřejnosti. Tato přednáška je k dispozici on-line na YouTube kanálu JCC Prague. Telavivská dvojice se snad do ČR vrátí příští rok: jsou pozváni na pouliční festival do Olomouce, během kterého by za sebou mohli zanechat další, tentokrát moravskou stopu.

(am)

KULTURNÍ POŘADY

ODDĚLENÍ PRO VZDĚLÁVÁNÍ A KULTURU ŽIDOVSKÉHO MUZEA V PRAZE AUDITORIUM

(Maiselova 15, 3. patro)

■ Není-li uvedeno jinak, začínají programy v 18.00 a je na ně volný vstup.

■ Pro návštěvu kulturních akcí platí aktuální mimořádná a ochranná pravidla ke covid-19, sledujte laskavě též www.jewishmuseum.cz.

■ 1. 12.: ***Karel Ančerl v neznámých dokumentech***. Při práci na novém dokumentárním filmu o dirigentu Karlu Ančerlovi (1908–1973), který připravuje společnost Mimesis Film, se podařilo objevit mnoho nových unikátních audiovizuálních záznamů a ukázek z rodinné či pracovní korespondence. Stopy zavedly badatele z bateloveského ghetta až do Izraelské filharmonie. Osobnost Karla Ančerla a osudy jeho rodiny přiblíží hudebník a producent filmu Ivan Bierhanzl a dirigentova vnučka Maximiliane Ančerlová.

■ 8. 12. ***Dostavte se v pondělí 24. 11. 1941 nejpozději v 5:00 hod. ráno…* Zřízení ghetta Terezín**. Před 80 lety, na podzim roku 1941, došlo k několika přelomovým událostem, které ovlivnily dění v Protektorátu Čechy Morava na mnoho dalších let. Přednáškový cyklus historiček Židovského muzea v Praze Radany Rutové a Jany Šplíchalové tyto, nejen pro židovské obyvatele tragické, milníky připomene. Přednáška je součástí cyklu *Události roku 1941 ve vzpomínkách pamětníků a dokumentech ŽMP*.

■ 12. 12. od 10.00: **Nedělní dílna pro rodiče a děti: *Lvíček Arje slaví Chanuku***. Proč má chanukový svícen osm ramen? A proč se o Chanuce jedí koblížky a bramboráky? Kdo jsou to vlastně Makabejci? Děti společně se lvíčkem Arje zapálí chanukiji, zahrají si drejdl, ochutnají koblížky a naučí se písničku. Prohlídka: Španělská synagoga. Vstupné 70 Kč.

■ 13. 12.: ***Judaismus druhého chrámu: definice oboru a jeho dějiny v kritické reflexi***. Přednáška Davida Cielontka z Kabinetu pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR o proměnách zájmu o tento obor a o termínech bádání s ním spjatých.

■ 15. 12.: ***Ať žije Mordechaj! aneb Veselé putování židovskou historií***. Jak se rodila kniha *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj* (Argo, 2020) i výstava, která seznamuje malé i velké čtenáře s dějinami Židů na našem území formou dobrodružného příběhu? U příležitosti stejnojmenné výstavy, která je od listopadu do konce prosince ke zhlédnutí v prostorách OVK ŽMP, se uskuteční beseda s autory textů Klárou Smolíkovou, Tobiášem Smolíkem a ilustrátorem Vojtěchem Šedou.

Robert Guttmann: *Chanuka*, 1941. © ŽMP.

■ **Výstava v prostorách OVK**: ***Ať žije Mordechaj! aneb Veselé putování židovskou historií***. Vydejte se s uličníkem Mordechajem proti proudu času a seznamte se s pozoruhodnými osudy Židů, kteří se usadili a žili v Čechách a na Moravě. Víte, co označují slova Pesach, košer nebo šabat? Zjistěte, proč se dávají na židovské hroby kamínky, co je Tóra a kdo byl rabi Löw, jak vypadá židovská svatba a spoustu dalších zajímavostí ze života našich židovských sousedů.

Výstava vychází z knihy *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj* (viz výše). Je přístupna od 1. 11. do 31. 12. 2021, po–čt 12–16, pá 10–12, během večerních pořadů a po domluvě.

MAISELOVA SYNAGOGA

(Maiselova 7, Praha 1)

■ 7. 12. od 18.00: ***Vzpomínkový večer na Arnošta Lustiga***. V prosinci letošního roku by spisovatel Arnošt Lustig oslavil 95. narozeniny. O spisovateli promluví překladatel, germanista, dlouholetý redaktor a nynější šéfredaktor nakladatelství Mladá fronta (Albatros Media) Tomáš Dimter ve vzpomínkovém rozhovoru s ředitelem Pražského literárního domu autorů německého jazyka Davidem Stecherem. Vstup volný.

■ 9. 12. od 19.00: ***Hebrejské meditace***. Koncert kompozice violoncella a akordeonu s hebrejskými motivy v podání přední české violoncellistky Dominiky Weiss Hoškové a uznávané akordeonistky Jany Bezpalcové. Vstupenky na koncert lze zakoupit v předprodeji v Maiselově synagoze, v Informačním centru muzea (Maiselova 15, Praha 1), v síti Prague Ticket Office – Via Musica a na webových stránkách ŽMP. Vstupné 230 Kč/ 150 Kč.

■ 21. 12. od 18.00: ***Pěvecký soubor Mišpacha – Písně z Tanachu***. Pěvecký soubor Mišpacha pod vedením Heleny-Ester Divecké připravil další dílek z mozaiky volných cyklů židovských písní, tentokrát poskládaný z citátů z hebrejské bible, Tanachu. Vstup volný.

OBNOVENÁ VÝSTAVA PRAŽSKÝ POUTNÍK

■ Pokud jste náhodou nestihli v loňském roce navštívit výstavu věnovanou pražskému malíři Robertu Guttmannovi (1880–1942), máte novou příležitost. Židovské muzeum v Praze zve na obnovenou výstavu obrazů tohoto populárního pražského naivisty z doby první republiky, která se koná ve stejnojmenné galerii (U Staré školy 141/3 Praha 1). Výstavu nazvanou **Robert Guttmann – *Pražský poutník*** připravil Arno Pařík a prezentuje jeho obrazy, unikátní dobové fotografie a dokumenty dochované ve sbírkách Židovského muzea v Praze, jež jsou poprvé představeny veřejnosti. Výstava byla uzavřena na konci loňského roku, přičemž část exponátů byla v rámci reinstalace obměněna.

Guttmann sám sebe označoval za „stoupence moderny, ale s nuancí k realismu, ano akurátnosti“. V umění odmítal požadavek reprodukce a hájil své právo na vlastní tvůrčí projev. Stejně přirozeně hájil i právo na vlastní názor a způsob života. Více na www.jewishmuseum.cz (a také v *Roš chodeš* 5/2020).

SBOHEM, BAGDÁDE

■ Ve čtvrtek **2. 12.** od 18.00 se v Městské knihovně v Praze (Mariánské nám., P 1) koná projekce snímku z roku 2013 izraelského režiséra Nissima Dayana ***Sbohem, Bagdáde*** (v arabštině s německými a českými titulky).

Píše se rok 1950 a hlavní hrdina Kabi a jeho rodina čelí nejisté budoucnosti, stejně jako všichni Židé žijící v Bagdádu… Film – založený na stejnojmenném úspěšném románu – připomíná pestrou a vzácnou dobu, kdy v Iráku žilo na 130 000 Židů, kteří používali dnes již téměř vymřelý jazyk židovských Iráčanů – judeo-arabštinu.

Film se promítá ve spolupráci s Velvyslanectvím Státu Izrael k připomínce Dne židovských běženců z arabských zemí a Íránu. Volný vstup.

VÝZVY, ZPRÁVY
INZERCE

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Dny otevřených dveří**: Pokud máte zájem prohlédnout si Lauderovy školy, jste srdečně vítáni. Dny otevřených dveří se konají **1. prosince 2021** kdykoli mezi 14.00 a 18.00 (ZŠ a G); **25. ledna 2022** (gymnázium) a **24. března 2022** (MŠ). Naši studenti vás provedou po škole a budete mít možnost si promluvit s jejím vedením. Podmínkou vstupu je potvrzení o očkování, o prodělání covidu či platný test (týká se i dětí ve věku 6–12 let). Pro lepší informovanost o škole jsme připravili odpovědi na několik často kladených otázek týkajících se LŠ; naleznete je na www.lauder.cz.

CHANUKOVÉ OSLAVY 5782

■ Stejně jako v loňském roce i letos zmařila společné chanukové oslavy na židovské obci špatná epidemiologická situace.

■ Vystoupení dětského divadla Feigele pod vedením Vidy Neuwirthové lze však sledovat v on-line přenosu a v televizi Tachles (odkaz naleznete na www.tachles.tv).

■ Pražská židovská obec srdečně zve na chanukový koncert, který se koná **2. prosince** od 16.30 v Jeruzalémské synagoze (koná se v případě, že se epidemiologická opatření do té doby nezmění). Upozorňujeme, že v sále může být nejvýše 100 osob a po celou dobu akce musejí mít nasazeny respirátory.

Náhrobek Philippa a Berthy Winternitzových.

VÝZVA

Správa Nového židovského hřbitova v Praze 3 hledá příbuzné či jinak spřízněné osoby s Philippem Winternitzem (1840–1901) a Berthou Winternitzovou (1848–1914), kteří jsou zde pohřbeni. Máte-li k uvedeným nějaké vazby, ozvěte se laskavě na e-mail sbh.sekretariat@matana.cz nebo na tel. č. 00 420 603 305 711.

ŽOP HLEDÁ VEDOUCÍ/HO KOŠER RESTAURACE

■ Židovská obec v Praze hledá vedoucí/ho košer restaurace Šalom, nástup možný ihned nebo dle dohody.

Požadavky: dobrý vztah k židovské komunitě; znalost problematiky košer stravování, respektování pravidel kašrutu; odpovídající vzdělání a praxe; schopnost řídit malý kolektiv; znalost českého a anglického jazyka (hebrejština výhodou); bezúhonnost.

Restaurace Šalom poskytuje stravování pro členy a hosty ŽOP, zajišťuje stravovací služby turistickým skupinám včetně cateringu. Restaurace dále zajišťuje provoz obchodu s košer potravinami, který je umístěn ve stejné budově jako restaurace.

Zájemci, zašlete laskavě co nejdříve informace o sobě včetně životopisu a údajů o praxi v oboru na adresu: Židovská obec v Praze, sekretariát, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, nebo kontaktujte tajemníka Michala Borgese na tel. 224 800 809 či e-mailu borges@kehilaprag.cz.

DOBŘÍŠ – KAMENY ZMIZELÝCH

■ Dne **10. prosince** ve 14.00 se na Mírovém náměstí č. p. 106 v Dobříši koná slavnostní položení tří Kamenů zmizelých. Budou připomínat rodinu MUDr. Richarda Frankla, oblíbeného dobříšského lékaře a člena městské rady.

PEČUJME SPOLEČNĚ O ŽIDOVSKÉ PAMÁTKY

■ **Židovská obec v Praze** se obrací na všechny zájemce o židovské památky s prosbou o pomoc při financování jejich oprav a údržby. V důsledku stále přetrvávající epidemiologické situace došlo k dramatickému poklesu možností, jak tyto činnosti provádět z vlastních zdrojů, což se v některých případech může jevit jako nedostatek zájmu vlastníka. Opak je však pravdou.

O 180 našich hřbitovů a 30 synagog, které se nacházejí na území bývalých krajů Jihočeského, Středočeského, Východočeského a hlavního města Prahy, se snažíme pečovat s daleko větším úsilím než dříve, aby výpadek nebyl tolik patrný. Nedostatek finančních prostředků však nevyrovnáme, a to ani ve spojení s dobrovolnickými aktivitami.

■ Máte-li zájem o podporu, kontaktujte, prosím, přímo naši správu památkových objektů, zeptejte se na vše, co vás v souvislosti s pomocí zajímá, a dohodněte se na konkrétních podmínkách. Finanční podpora je v tomto případě dle zákona č. 586/1992 Sb. odpočitatelnou položkou z daňového základu dárce, účel daru může být konkrétně specifikován, jeho využití doloženo přesným vyúčtováním. Pokud se rozhodnete zaslat finanční dar na uvedený bankovní účet (č. ú. 1936566399/0800), laskavě nás kontaktujte, abychom předešli potížím s neidentifikovanou platbou. Stejné podmínky a naléhavá potřeba pomoci platí samozřejmě i pro objekty ve vlastnictví Federace židovských obcí v ČR.

Kontakt: Mojmír Malý; tel.: 00420 604 234 136, 00420 603 305 711; 00420 226 235 211; e-mail: sbh@matana.cz; www.pamatky.kehilaprag.cz. Všem dárcům za případnou pomoc děkujeme.

Golčův Jeníkov

Habry

Nový židovský hřbitov, Praha

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našim členkám, ktoré v mesiaci **december** slávi sviatok svojich narodenín: pani Anna Feriančíková, nar. 1.12. – 84 rokov; pani Alica Frühwaldová, nar. 11.12. – 74 rokov, a pani Zuzana Turčanová, nar. 5.12. – 58 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **december** oslávia narodeniny: pani Marina Berezovsky – 50 rokov; pani MUDr. Katarína Blatná – 71 rokov; pán MUDr. Juraj Czikk – 70 rokov; pani Katarína Engelová – 73 rokov; pán Ing. Peter Fischer – 50 rokov; pán Ján Fränkl – 76 rokov; pani JUDr. Soňa Goldenbergová – 77 rokov; pani PhMr. Oľga Horská-Hadrabová – 86 rokov; pani Dagmar Chorvátová – 74 rokov; pán Ivan Javor – 74 rokov; pán Pavol Just – 81 rokov; pani MUDr. Viera Lesná – 75 rokov; pani Ing. Eva Mosnáková – 92 rokov; pani Doc. PhDr. Katarína Podoláková – 78 rokov; pán Vladimír Rajek – 65 rokov; pán Ing. Peter Redlich – 79 rokov; pán MUDr. Peter Stanko – 75 rokov; pani Eva Švigutová – 78 rokov; pani Herta Vyšná – 91 rokov, a pani Eva Zobelová – 74 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **prosinci** oslaví své narozeniny: pan Jiří Berger, nar. 22.12. – 77 let; pan Petr Bureš, nar. 14.12. – 44 let; paní Olga Flasarová, nar. 16.12. – 68 let; paní Eugeniia Kuznetcova, nar. 22.12. – 34 let; pan Marek Ohad Müller, nar. 22.12. – 46 let; paní Taťjana Pelíšková, nar. 24.12. – 66 let; pan Pavel Pisk, nar. 7.12. – 55 let; pan Ivo Rotter, nar. 3.12. – 91 let, a paní Magdalena Shira Strachová, nar. 14.12. – 47 let. Všem přejeme dobré zdraví a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **prosinci** oslaví jubileum naši členové: pan Mgr. Tomáš Berger – 67 let; paní Petra Frejlachová – 41 let; paní Olga Pavlátová – 33 let, a paní Lyubov Tyrpaková, ml. – 30 let. Všem našim jubilantům přejeme dobré zdraví v dalších letech.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **prosinci** oslaví narozeniny: paní Anna Kavková, nar. 8.12. – 79 let; pan Alexander Horský, nar. 9.12. – 77 let; pan Pavel Horák, nar. 13.12. – 65 let, a paní Pavla Králíková, nar. 25.12. – 65 let. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY Z OBCÍ

Srdečně blahopřejeme panu Andreasi (Bandi) Haasovi, který se 1. prosince dožívá významného životního jubilea – 100 let. Narodil se roku 1921 v Liptovském Mikuláši a v letech 1953–1971 byl členem Židovské obce v Karlových Varech. Přejeme mu vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **prosinci** oslaví narozeniny: paní Sára Černíková, nar. 13.12. – 30 let; pan Pavel Avraham Vrátný, nar. 17.12. – 63 let, a pan Jan Hrdlička, nar. 26.12. – 49 let. Všem našim jubilantům přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

S lítostí oznamujeme, že v neděli 21. listopadu 2021 zesnul ve věku 75 let pan Pavel Gerö. Nechť je jeho duše přijata do svazku živých.

Zichrono livracha!

ŽO OLOMOUC

V **prosinci** oslaví jubileum: pan Martin Cvrkál, nar. 27.12. – 48 let; pan Miroslav Dostál, nar. 25.12. – 65 let; slečna Renata Gregorová, nar. 24.12. – 52 let; pan MUDr. Oto Košta, nar. 14.12. – 65 let; pan Stanislav Poskočil, nar. 13.12. – 87 let; paní Doc. PhDr. Lucy Topolská, nar. 31.12. – 88 let; pan Roman Majer, nar. 28.12. – 43 let; pan Petr Kubalek, nar. 7.12. – 83 let; paní Eva Poláková, nar. 9.12. – 68 let; pan Jiří Kliměš, nar. 2.12. – 46 let, a Eva Kliměšová, nar. 3.12. – 9 let. Přejeme jim pevné zdraví, štěstí a pohodu.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **prosinci** oslaví narozeniny: paní MUDr. Rita Měšťanová – 58 let, pan Petr Uhel – 45 let, a paní Eva Šašková – 70 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **prosinci** oslavují narozeniny: paní Eva Bastlová, nar. 22.12. – 90 let; pan Tomáš Dražan, nar. 12.12. – 82 let; pan Jefim Fistein, nar. 23.12. – 75 let; paní Alice Horská, nar. 15.12. – 95 let; paní Evelina Merová, nar. 25.12. – 91 let; pan Otto Stern, nar. 19.12. – 95 let; pan Petr Šramota, nar. 2.12. –84 let, a paní Michaela Vidláková, nar. 30.12. – 85 let. Všem přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí:

S lítostí oznamujeme, že dne 24. září 2021 zemřela ve věku 98 let paní PhDr. Markéta Zádorová. Se zesnulou jsme se rozloučili 3. října v obřadní síni na Novém židovském hřbitově v Praze.

Zichrona livracha!

S lítostí oznamujeme, že dne 23. října zemřela ve věku 98 let paní Dagmar Lukešová. *Zichrona livracha!*

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **december** sa dožívajú jubileí títo členovia ŽNO Prešov: pani MUDr. Zuzana Červeňáková – 65 rokov; pani Zuzana Frličková – 57 rokov; pán Marcel Izrael – 44 rokov, a pán Bernard Lichtig – 73 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie, veľa zdravia a pohody v kruhu najbližších.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtie

S ľútosťou oznamujeme, že v uplynulých dňoch zomreli dlhoročné členky našej obce pani Judita Schvalbová vo veku 85 rokov a pani Eta Štekauerová vo veku 97 rokov. Ich rodinám vyslovujeme úprimnú sústrasť.

Zichronan livracha!

ŽO TEPLICE

V **prosinci** oslaví narozeniny: paní Anna Bírková, nar. 2.12. – 59 let; pan Jiří Merta, nar. 4.12. – 28 let, a paní Alice Sikytová, nar. 5.12. – 57 let. Přejeme pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO TRENČÍN

V mesiaci **december** oslávi narodeniny pani Soňa Melkusová – 78 rokov. Prajeme jej veľa zdravia.

Ad mea veesrim šana!

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **prosinci** oslaví narozeniny paní Mgr. Liana Novotná, paní Helena Klimentová, paní Veronika Rechová a paní Jitka Meserszmidová. Jmenovaným přejeme hodně zdraví a pohody do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

ZPRÁVY ZE SVĚTA

VAKCÍNA PRO DĚTI

V listopadu začali v Izraeli (ale také v USA a Rakousku) očkovat děti ve věku 5–11 let vakcínou proti nemoci covid-19. Dle údajů ministerstva zdravotnictví tvoří děti třetinu nakažených a dle odborníků tedy země nikdy nedosáhne hromadné imunity, pokud se nebudou očkovat i ony. V Izraeli žije 1,2 milionu dětí v uvedeném věku (z celkového počtu 9,4 milionu obyvatel). Ačkoli dětští pacienti většinou nemoc dobře snášejí, pokud mají těžký průběh, zanechává stejně jako u dospělých dlouhodobé a těžké následky. Od začátku pandemie do půky listopadu se covidem nakazilo 1,3 milionu obyvatel Izraele, zemřelo s ním přes 8000 osob.

BRITÁNIE PROTI HAMÁSU

Britská ministryně vnitra Priti Patelová hodlá na základě zákona o terorismu postavit v zemi mimo zákon organizaci Hamás. Její rozhodnutí ještě posílila vražda britského občana, 26letého Elijahua Kaye, jehož v půli listopadu zabil při útoku v jeruzalémském Starém Městě terorista. Každému, kdo v Británii jakýmkoli způsobem podpoří zmíněnou islamistickou skupinu, bude hrozit deset let vězení. Ministerstvo vnitra si předsevzalo, že v Británii přeruší veškeré aktivity spojené s podporou palestinských militantních islamistů z Hamásu.

ŽIDOVSKÉ MUZEUM V BRAZÍLII

V brazilském Sao Paulu se v prosinci po mnohaleté opravě otevírá synagoga Beth-El, postavená roku 1932. Od počátku nového tisíciletí se potýkala se zatékající vodou a plísní, proto byla roku 2007 uzavřena. Během opravy, která na základě historických fotografií vrátila budovu do původní podoby, byl rozměrný templ uzpůsoben na provoz židovského muzea. Expozice umístěné ve všech pěti patrech představují historii brazilských Židů, která sahá až do 16. století, a židovské reálie. V zemi žije na 120 tisíc Židů, polovina z nich právě v Sao Paulu. Ve městě fungují jejich školy, kluby a také známá nemocnice pojmenovaná po Albertu Einsteinovi.

STIPENDIUM PRINCEZNY ALICE

Izraelský prezident Jicchak Herzog podnikl v listopadu oficiální návštěvu Velké Británie. Hovořil při ní mimo jiné s princem Charlesem: probírali nebezpečí klimatických změn a možnosti, jak s nimi bojovat, a Herzog princi poděkoval za jeho aktivity spjaté s propagací vzdělávání o hokolaustu. Prezident také oznámil, že Hebrejská univerzita založila nové stipendium a pojmenovala ho po Charlesově babičce z otcovy strany, princezně Alici z Battenbergu. Princezna Alice byla na své přání pohřbena v Jeruzalémě v kostele svaté Máří Magdaleny na Olivové hoře a patří ke Spravedlivým mezi národy.

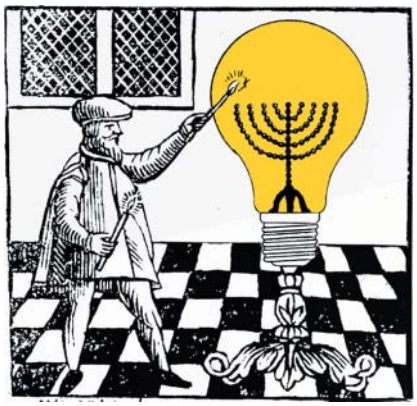

Chanuková koláž Marka Podwala.

CHANUKA 5782 SAMEACH!

PREZIDENTSKÝ KANDIDÁT

Ve Francii se na jaře 2022 konají prezidentské volby. Největší šance na úspěch má současný prezident Emmanuel Macron, nicméně velice ostrou kampaň vedou zástupci krajní pravice: Marine Le Penová a spisovatel a novinář Éric Zemmour. Pochází z židovské rodiny, která přišla do Francie z Alžíru, je praktikující Žid. Nicméně svou (zatím neoficiální) kampaň nevede v duchu univerzální židovské morálky, ale v duchu populistického nacionalismu a nepřátelství k muslimským imigrantům a jejich potomkům, vymezuje se i vůči institucím Evropské unie a LGBT komunitě.

ČEKÁNÍ NA GODOTA V JIDIŠ

Stockholmské Královské dramatické divadlo uvedlo nedávno slavnou hru Samuela Becketta *Čekání na Godota*. Estragon a Vladimír a další postavy v ní však nemluví ani švédsky, ani anglicky, ale jidiš ve verzi, již vytvořil Moše Yassur, divadelní režisér, rumunský rodák a přeživší holokaust. Ve Švédsku, které se dlouhodobě potýká s protižidovskými projevy, žije asi 25 tisíc Židů, malou část tvoří místní ultraortodoxní komunita. Iniciátoři inscenace z organizace Judisk Kultur uvedení jidiš hry připravili spíše jako gesto, upozorňující na historii židovské populace v zemi (k níž patří jidiš mluvící přícho-zí z Ruska a východní Evropy) a na fakt, že jidiš byla roku 2000 ustavena jako jeden z menšinových jazyků.

DE NIRO JAKO MADOFF

Na portále HBO GO lze zhlédnout film *Čaroděj ze země lží* (*The Wizard of Lies*) z roku 2017 v hlavní roli s Robertem De Nirem, jenž vznikl na základě stejnojmenné knihy Diany B. Henriquesové. Jedná se o snímek zachycující případ Madoff – tedy největší zpronevěru v americké historii, jíž se dopustil Bernard Madoff, investiční bankéř, zakladatel největší americké elektronické burzy a uznávaný filantrop. Film se soustřeďuje na období po Madoffově zatčení v roce 2008, na proces s ním a na tragické důsledky, které jeho podvody měly nejen pro tisíce lidí a organizací, včetně těch dobročinných, jež mu své finance svěřili (celkem na 50 miliard dolarů), ale také pro jeho nejbližší rodinu. Bankéř v De Nirově pozoruhodném podání je manipulátor a sociopat, který si do smrti (zemřel ve vězení letos v dubnu ve věku 83 let) svou vinu naplno neuvědomil. **(am)**

ראש חדש ירחון
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daníček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz. Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 12. 2021.

Cena 30 Kč (1,20 €)